

EUSKERAZAINZA

EUSKERAREN ERRI AKADEMIA

Academia Popular de la Lengua Vasca

L'Academie Populaire de la Langue Basque

XLVIII Zenbakia

2001

EUSKERAZAINZA .....

ERRIZ ERRI .....

ERRI-EUSKERA LANTZEN .....

EUSKERAZAINZA. Euskeraren Erri Akademia.

Z.N.A./C.I.F. G 20/127.759

Eusko Jaurlaritzaren Elkarte Erroldan, 1136 zenbakia.

Erri Zuduzkotasunaren Aldarrikapena (BOE 45/1981 eta EE.AA. 96/1984)

Zuzenbideak: 1192 Posta Kutxatilla 20080 DONOSTIA

Colón de Larreategi, 14-2^a 48001 BILBAO

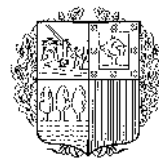
AURKIBIDEA

	Orr.
Atarikoa (Olazar"tar Martin)	5
Lortuak eta lortzekoak (Olazar"tar Martin)	7
Zelan zaindu ziran osorik epaituen mezuak (Mitxelena"tar Manuel, Atutxa"tar Paulo)	9
Guda eta elertia (Olazar"tar Martin)	11
Santuak nortzuk eta zergaitik (Olazar"tar Martin)	15
Lauaxeta'ren espetxeko agiriak (Olazariar Martin)	16
Azkarraga eta Mozo"tar Jose Mari (Lurgorri, Atutxa"tar Paulo)	26
Gotzon Azkarraga'ren idazkia	31
Jesus Peña'ren eredia (Latxaga)	36
Guda'ko espetxeratuen itzak (Olazartar Martin)	54

Laguntzalleak

Gipuzkoako Aldundia

Eusko Jaurlaritza

EUSKERAZAINTZA

I.S.B.N.: 1132-1318

Legerako Gordetza: BI-1928-87

Konponketa: Flash Composition, S.L. - Bilbao

ATARIKOA

ZENBAKI ONETAKO GAIAK

EUSKERAZAINTZA gure aldizkariaren irakurleoi bejoakizue gure pozezko ta alaitasunezko agurra. Igaz zenbaki bat baiña ez gendun argitaratu eta aurtengo urte onen asiera-antzean emen doakizue aurtengo lenengoa. Al ba'degu argitaratuko degu bigarrena ere.

Zalantzarik gabe galdera au egingo dezute: Zergaitik ez dira zenbaki guztiak eta bakoitza sasoi egokian eltzen?

Gure erantzunak oiñarri bikoitza dauka: Ez degula bear genuken beste diru eta beste lan aundi batek azpiratu gaituala.

Aspaldiko urteetan ari gera liburu eder bat argitaratzeko asmoetan, "Gudan su-izkillatuak izan ziran idazleak" idazpuru izango duan liburua. Orain egiña da liburu ori eta irarketa besterik ez du bear. Baiña aldizkari au argitaratzeko lanak atzeratuta dauzkagu. Orregaitik gauza egokitzen artu degu gaurko zenbaki au geiena, liburu orretan izango diran gaiak aurkezteko izatea. Ba-daude gainera beste gai batzuk ere, baiña zenbaki au geiena ortik aterea degu.

Goazen zatika.

Lenengo, atalean Euskerazaintza Erri-Akademia'k azkenengo urte bian lortuak eta beste urte bian lortzekoak agertzen ditu. Ori urte birik bein lendakariak egiten duan itzaldia da eta orrek ondoren lendakari barriaren auteskundera ekar ten du. Gaurko onetan itaun auei erantzuten zaizkie: Nola ari gera? Nola bete ditugu beste talde batzukazko ar-emanak? Nola jarraitu bear degu? Zer aldatu bear degu?

Gero, irarkolako lanetan sartuta dagoan liburu aundi ta eder orretara sartzen gera eta su-izkillatuak izan ziran iru edazle aurkezten eta aztertzen ditugu, lenengoa ezaguna baiña beste biak ez ainbeste. Oneik dira: Lauaxeta, Azkarraga ta Mozo'tar Jose Mari (Lur-Gorri) eta Peña'tar Josu (Aitza).

Lauaxeta: Olerkari eta idazle onen liburuak ezagunak dira, baiña guk emen gogoratzen ditugunak espespetxean, su-izkillatua izan aurrean idatzi ebazan gauzak dira. Geienak erderaz idatzi zituan, baiña emen neronek euskeratuta agertzen ditut, ZER aldizkarian agertu ziranak pizka bat aldatuta. Baiña esandako liburu orretan agiriak eurak agertuko dira argazkiz aldatuta eta euskeraz laburpenak eginda. Agiriak jatorriak eurak Sabino Arana Kultur-Elkarteak emonak dira.

Zer idatzi eban espespetxean lauaxeta'k? Ba, ainbat olerki eder, ainbat eskutitz eta bere azken-naia edo testamentua.

Lur Gorri: Atutxa'tar Paul'ek egin dau idazle onen billaketa eta ondoren lez ona zer dioskun: Nor zan Azkarraga ta Mozo'tar Jose Mari (Lur Gorri)? Gurasoi espespetetik idatzitako azken-agurra euskeratuta; gero, zer eta non idatzi eban liburuaren idazpuruak be bai, geienak erderaz: Amayur'en 20 idazlan, Eusko Langille'n iru zenbaki agertuetan iru lan, Gudari'n 1, Euzkadi'n 28.

Gero bere senide batzuk emandako barriak agertuko ditugu. Erderaz dago, baiña euskeratu egingo degu.

Jesus Peña (Aitza): Latxaga dogu idazle onen azterketa ta billaketa egin diguna eta zentzun aundiaz diosku idazle au be-maillakotzat artu izan dala beti, baiña goi-maillakoa dala. Eta ori bere idazkiak aurkeztuaz agertzen digu.

Idazle su-izkillatu onen 24 idaz-lanak aztertzen ditu Latxaga'k, guztiak orduan argitaratzen ziran lau aldizkari ezagunetan argitaratuak, erderaz batzuk, euskeraz beste batzuk. Gero beste jakingarri batzuk dakaz eta alor bakoitzean eredu diran idazkiak, Basarri'gaz izan ebazan ar-emanak eta onen bertsoak, Salaberria olerkariaren iritzia eta bertsoak.

Aitza'ren lanak zenbat eta non agertuak diran azaltzen du zeatz. Garrantzi aundia ematen die luistarren jaiari. Eta amaitzeko J. Atxa'ren idazki-ostea edo epilogoia irakurri al izango du irakurleak.

Alar zabalago batera sartzen gera urren, il-aurrean eta espetxeratuta zeudenen alorrera: Euren esaldiak nola atera ziran galbidetik, esperatuen itzak, guda eta gure elertia eta amaitzeko, gaur zoriondun edo "Beato" nortzuk agertzen diran ikusita, azterketa labur bat egiten degu.

Gure ustez, irakurle, irakurgarria dezu Euskerazaintza'ren zenbaki au. Gaiñe-ra Laster argitaratuko dan liburu eder baten egarria sortuko dizu.

OLAZAR'TAR MARTIN
Euskerazain-Buruak

LORTUAK ETA LORTZEKOAK (2000n. urtean)

Adiskide ta lankideok, egunon:

Beste urte bat joan jaku, alkartasunean eta lanean. Pozez eskerrak emon-bearrean gagoz, Jauna lagun, esku-artearen daroagun zeregiña beteteko aukera izan dogulako.

ZELAN GAGOZ?

Geienok urteetan aurrera goaz eta osasunak be beti ez dauku laguntzen, baiña aurrera goaz.

Beti egin dogu lan eta orain be orretan jarraitzen dogu, geroago esango dan lez, baiña gure urteak aurrera joateak samintasun gitxigo emongo leuskigu, gazteak gure lana jarraitzeko ugari ba'genduz. Ba-daukaguz batzuk baiña geiago nai gendukez.

Aurten Puxana lankide onak egin dauku azken-agurra. Batzarretara ez da etorten izan, baiña lan ugaria egin dau Bizkai'ko aditzari eta euskalkiari buruz. Goian bego. Bere alde eta Jaime Kerexeta'ren alde mezea egingo dogu Deba'n urrengo batzarrean.

ZER EGIN DOGU?

Oska'n egin dogun billaketa-lana oso ona izan da eta or dagoz ondorenak.

Errioxa'n eta Naparroan Latxaga'k eta Atutxa'k lan zabala egiten dabe, batez be ikastolen eta onein laguntzailleen giroan. Gajñera Naparroa oraintxe dago gure laguntza biziaren bear-jzanean. Ondorenak "Diario de Nabarra"n agertzen dauz Latxaga'k eta "Zer" en Paul Atutxa'k.

Urte onetan ez dogu argitaratu Euskerazaintza aldizkari bat baino, baiña laster agertuko da Gudun Ildako Idazle gazteen barriak agertuko dauzan zenbakia. Aldizkarjaren bidez liburu aundi onen jakingarriak arpidedunai bialtzea pozbide izan daiteke.

Euskerazantza'ren babesetik kanpora be lan asko egin eta egiten doguz: Iparaldeko liburu-azokara aurkeztu, Euskerazaleak alkartzen diran gure lankideak, urtero lez, Euskal-Astea, Ikasturtea, eguneroko orria eskintzen dauan egutegia, ipuin sariketa eta ZER aldizkaria argitaratzen dabez.

Gudan ildakoa j buruzko liburu aundi ori, (Jesus Peña'ri buruz dan zatia Aretxabaleta'n argitaratu da) Eusko Jaurlaritzan dago eta eurak emon dabe argitaratzeko berbea. Beste liburu batzuk argitaratzen be ekin eta ekin diardugu, Zubiri'k Anes'ek, Latiegi'k, eta nire Mungia ta mungiarrek liburu eta beste liburuska bi, bata idatzita dago irarkolarako Berriz'ko gizon ospetsu bateri buruz, eta bestea Mungiarrek eskatuta Jose Mari Arregi'ri buruz izango da, erdi-jdatzita dago.

BESTE TALDE BATZUKAZ ARTU -EMONAK

Euskaltzaindiagazko artu-emonetan geldi gagoz, euren erruz uste dogu.

Jaurilaritzagaz izan doguz artu-emonak Aizpurua Euskerearen sal-ordeagaz liburua argitaratzeko, Berriozabal'egaz artu-emonak izan dogu Kerexeta'ren omenaldirako. Ardantza Lendakari izanaz be izan gara artu-emonetan eta Gudan Ildako idazle gazteen libururako idaz-lan bat egin dausku. Maria Karmen Garmendia'k egin dausku beste idaz-lan bat liburu orretarako.

Bizkai'ko euskerearen alde, baiña atxearekin, lan egiten daben Mendebalde eta Labayru'gaz ez dogu izan artu-emonik. Ez dogu aitzu bear Labayru'ren esku itzi genduzala Alberto Onaindia'ren eskutitzak, Joseba Goñi irakasleak taldekatu edo katalogatuta, baiña argitaratzea geldi dagoala dirudi.

Kardaberaz'ko arduradun izanakaz artu-emonak billatu doguz, baiña arazo ori bideratzea ez da erreza. Gure taldera Euskerazaintza'ra, sartuta dagoz baiña Tolosa'ko gure gelearn arazoa ez dogu oraindiño bideratu. Orretan ekingo dogu.

Kerexeta'ren omenaldia dala-ta urrats batzuk emon doguz baiña orain geldi dago lan ori.

ZELAN JARRAITU?

Orain-arteko lanai jarraituko dautsegu, emen eta kanpoan.

Batzarrak egingo doguz illero eta onei indarra emoten saiatu. Aurten makalago jokatu ba'dogu Anes'en, Amale'ren eta Bixente'ren gaiso-aldiakaitik izan da: Urte onetan obeto jarraituko dogu. Gure lekukotasuna Euskalkiai indarra emotean eta atxea baztertzean edo kentzea eskatzean datza.

ALDAKUNTZARIK?

Ez dot uste aldakuntza aundiak egiteko bear-izanik agertzen danik. Gure batzarrak non egin erabagi bearko genduke, baiña, gitxi gorabera, bata Deba'n eta bestea Bilbao'ko Euskerazaleen Gizarte-etxean egiten, txandaka, jarraitu bearko da oraingoz.

Lan-urte ugari eta on bat guztiontzat!

OLAZAR'TAR MARTIN'EK

ZELAN ZAINDU ZIRAN OSORIK EPAITUEN MEZUAK

1939'an Aleman eta Batuen arteko guda asi zanean, jges eginda egon ziran Euskaldunak ez ziran egon bakez euren alaberrarekin, Alemanak Franko'ren lagunak izan zirelako. Geroztik agertu zan lez.

Paris'eko Euskal ordezkarietan, laster asi ziran bearrezko neurriak artzen, galbide guztiak desagertu daitezcan Alemanak agertzerakoan, bai eurentzat bai bestientzat.

Ordezkaritzaren eskutuko arduaradunak, pardel batzuk bigaldu eutsozan Dax'en bizi zan anaiari, euki ebazan paperak arriskukoak izan ziralako, Alemanen eskuetara jaustia izan balitz. Eurak gordetzea izan zan agindua, Alemanak Dax'era ondoratu arte.

Jakin gendunean, Alemanak Dax'era sartzen dioazela, kartoizko pardel aundietan egon ziran agiriak apurtu genduzan. Gau osoa egin gendun agiriak erretan, Eleiz-Nagusiaren apaiz etxean, gela bateko tximinian. Paris'eko arduaradunaren anaia bizi-zan lekua zan.

Agiriak erretzen joan giñan'en neur'ian, erabilitako (kartoizkoa) pardeltxiki luzanga bategaz topo egin gendun, erroparen dendatan ibiltzen dabezanak arkondarak gordetzeko edo alango pardel-bat.

Izkillatzeko izan ziran Gudarien, azkeneko orduan idatzitako berbak ikusi genduzanean, gorde eta ez-apurtzeko erabagia artu gendun ala edo nola, oroi-garrizko agiriak merezimendu guztian ziralako. Negarrez eta begiak malkoz beterik irakurten ibili giñan, aiek ereduizko aitormenak; edozein paper zatitan idatzitakoak. (Batzuk, txokolatearen azal zatitan idatzita). Nolako gazteak euki ebazan EUSKADIK!: "Jauna artuta gero, iltzeko bildur-gabekoak, prest egon ziranak; ia danak, euren KRISTAU FEDE-BEREZIA aitortuz".

Gogoan geratu jatan agiria, laburtzua izan zan, baiña adierazgarria bera, argi-argi erakusten ebana eurak artu eben irakaskintza: "España'ri narda egiten edo gorrotatzen ez diegu irakatsi, EUSKADI MAITATZEN irakatsi dozkue, eta JAINKOAREN GANA EUSKADIREN BIDETIK!".

Eleiz-Nagusiaren koruan (oso zailla bertara eltzeko) organu barruan gogoratu gendun izango zala, erliki-tegi edo pardel bereziori ostontzeko lekua. Eta an ostondue eban organu-joleak, ziurrezko lekuan.

Alango egun baten, aleman-gudari musika-zale bat eta organu-jole trebea igon zan korura, bere bildumatik zati batzuk jotera. Ustegabeko agertua ikusita eta aurrerantzean sarriago, bai beste aleman-gudariekin izan leike lakoan, pardeltzua organutik ataratia erabagi gendun, eta beste apaiz bateri emon gordetzeko. Oso pozik artu eban ardura ori arrisku aundia euki arren. Onek, zorionezko burutapena euki eban, idatz-lan guztiak kuaderno baten berriz idaztea, ordu askoko lana izan arren. Gero, berak gorde eban pardeltzua ori.

Guda amaitu zanean, Paris'eko pardelak artu ebazanak, bere anaiari emon eutson, ordurako ordezkariaren ardura berriz artu ebalako, ALTXOR BITXI-EDER ORI.

España'ra erri-agintea eldu zanean, Euskaldun edo Gudari izkillatuen seni-tarteko batzuk, idaz-lan orren izaera jakin eben. Ajuriegerra jaunari bigalduak ziran ia guztiak, berak banantzen ebalako bear zan unetxo egokian. Ez dakigu zer gertatu zan. París'en ordezkariatzako arduradunak bere lan-postua itzi eban denborea zan.

Beste aldetik, guk egin genduzan ardurazko lanez gain, berezitasunezko altxor-bitxi aiek aurkitzeko alperrak ziran. Ez bearrezko gauza baten-bat gertatu zan

Guk itxaroten gendun, erri-agintea agertzerakoan, Eusko Alderdi Jeltzaleen eskuetan egon ziran lez idaz-lan auek, berak emango ebalako ezagutzera aukan tresneri guztien bitartez. Aldizkariak askatasunean egin ziran; Euskal-telebista biak eta Euskal-irradiak ere bai. Baiña zekula-be es da agertu iñon idazbitxi orren adierazpenik, gazte-berri artean ezinbesteko-on egingo ebana, gaurko gazteak ez dakielako guda-aurreko eta osteko gazteen artean nolako indarra ta sinismena euki eben JAINKOA'gan eta ABERRIAN, euretzat jarrai-bide edo eredu bikain izan daitezcan.

Alango egun berezi baten, baietza emon euskuen: "esku-baltz baten bat arduratuta egon zala", idatz-lan bitxi oiek, odolagaz ziñatuta egon ziran atorraldiak, ikusirakurriren argitara ez daitezcan agertu.

Nire agiritegian daukat, idatzi ziran birtxi berezi oiek argazki-ugaritakoaz berriz ataratako kuadernua. Baten baiño sarritan irakurtzen dodaz biotz-ikararekin.

MITXELEÑA'tar MANUEL
ATUTXA'tar PAUL
(2000-03-24)

OGETA AMASEIGARREN URTEKO GUDA TA ELERTIA

Elertia ta ogeta amaseigarren urteko guda aztertzerakoan, ikuspeti bi artu geinkez, bata guda arek gure elertiari egin eutson kaltea eta bestea euskaldunak emon eben erantzuna.

Gudaren Zapalketa eta ondorenak

Ogeita amaseigarren urtean asi zan gudari buruz, edesti zeatza bear dogu. Ez dot uste eginda dagoanik. Guda au zergaitik sortu zan Euskalerrian, egunerik egunera zelakoa izan zan guda, bakerako zelako alegiñak egin ziran aita Olaso (Onaindia'tar Alberto or sartzen dala, illak, espetxeratuak eta eriotzarra epaituak zenbat eta nortzuk izan ziran, Otxandio'n, Durango'n, Gernika'n eta abr izan ziran bonbaketak aztertu eta edestu-bearreko gauzak dira.

Inguru guzti orretan Eleizeak izan eban jokabidea be aztertu-bearrekoa da: Mujika'tar Mateo Gotzaiñaren bizitza, batez be erbesteratzeak, 16 abade illak eta 500 erbesteratuak asko eta asko espetxeratuak, Aita Santuak gure agintariak ez artzea eta beste gai asko dagoz edestirako liburu egokietan sartu barik.

Onaindia'tar Alberto'k guda-ostean London'etik eta Paris'tik egin ebazan itzaldiak argitaratuta dagoz baiña berak itzi eban eskutitz moltzo aundia ez da oraindiño argitaratu. Goñi jakitunak egin eban lan aundia agiri oneik katalogatzen Euskerazaintzak eskatuta, baiña gero agiri guzti orreik Labayru'en esku itzi ziran eta oraindiño argitaratu barik dagoz. Oso interesgarria litzake agiritegi ori argitaratzea.

Guda negargarri orrek elertirako izan ebazan ondorenak benetan negargarriak izan ziran, negargarriak eta aitzu eziñak, aitzu bear ez diranak. Gure edes-tja jakiteak laguntza aundia emongo leuskio abertzaletasunari.

Gure elertia, ugaria, batzuk uste daben baiño urgariagoa, asko idartu zan Arana'tar Sabino'ren bidez abertzaletasunaren berbizkundera sortu zanean: Idazleak ugariago, eskerea ikasteko ardua geiago, argitalpenak, liburuak eta aldizkariak, askoz geiago... Bizibizi etorren euskerearen aurrerapena, baiña kalte ikaragarria egin eutsoen mota guztietan jakintzari. Asto batek teillatu baten egiten dauan baiño kalte aundiagoa. Gure artean be idazle jatorrak Lauxeta euren artean erail, idazlerik onenak erbesteratu, esaterako Zaitegi, Jakakortajarena eta abar. Beste asko espetxeratu, esaterako gure lenengo lendakari izan zan Akesolo'tar Liño, gure idazle oparoa izan zan Onaindia'tar Santi eta zenbat geiago!

Guda-irabazleak euskera galazo egin eben toki guztietan, bai berba egitea tea bai idaztea: Abadegai izan giñanean gure ikastetxean ez euskuen berba bat

be euskeraz egin, egiten itz; be ez, eleizetan euskeraz egitea debekatu eben naizta abade askok euskerea erabilten jarraitu, erriari bildurra sartu eutsoen euskerarik egin ez egian, libururik edo aldizkaririk argitaratzerik ez egoan, irratietan itz bat bera be ezin zeitean euskeraz egin... Zelako zapalketa! Gogoratu daiguzan jazokizun batzuk:

Ona emen Jaka Kortajerena'tar Txomin abadeari esandako berbak "Bizitzan bi gojasmo" bere liburuaren 129 orrialdetik artuta:

- Usted ha sido un fanático fomentador del vascuence en esta zona?
- He procurado que hablen su lengua materna, el euskera, usando el derecho natural.
- En adelante aquí ninguna otra lengua tiene derecho para hablar fuera del castellano!
- Señor! ¿Es una orden de guerra?
- Así es. Es orden de guerra!
- Entonces trataré de cumplirla.

Eta Onaindia'tar Santi karmeldarrari egindako epaiketan esan ziranak (Berak dakaz euskeratuta "Oroi-Txinpartak" liburuaren 274n, orrialdean:

Junco'k asierati estu artu ninduan ni iru galdera oneik egiñik:

Zein daukazu zuk zeure aberritzat Euskadi ala España?

Bigarrena: Frentean ez zenduan erarik euki gure aldera igaroteko?

Eta irugarrena: Zuk Karmengo Argia aldizkarian idazten zendun?

Lenengoari itaun maltzurra zala erantzun neutson, bigarrenar; baietz, sarri aurkitu nintzala egoki euren aldera joateko, baiña ni gudarien arima-zain jarri ninduela eta irugarren nik baietz ikasle nintzala idazten nebala aldizkariaren zuzendaria lan-eske etorkidalako. Zigorra 30 urteko espetxea.

Guk, aske gengoanok, alde guztietatik ikusi gendun euskerea debekatuta: Abadegai giñala ikastetxean ez euskuen amabi urte luzeetan itz bat be euskeraz egin, gure eleizetan, erri, txiki euskaldenetan be bai, mezak eta eleizkizunak erderaz egitea eskatzen eben naizta au beti betetu ez abadeen aldetik, errian eta etxean, geure artean euskeraz berba egiten gendun, baiña ori galazoteko be alegiñak egin ziran, irarkolak ezelako agiririk ezin eben atera euskeraz, amabost bat urte geroago asi ziran agertzen liburu-banaka batzuk. Aita Santi'k atera eban or inguruan milla olerki eder deritxon liburu ederra eta baitu egin eutsoen. Berak batzuk eskuratu ebazan andra garbitzailleak polizi-etxetik aterata eta, au arrigarria urriñeko erbeste batzutatik zorionak emonez eskutitzak artu ebazan. Maltzurkeria or be: emen galazo eta kanpo-errietara bialdu euskeraz liburuak argitaratzen dirala agertzeko. Irratian berbatxu bat be ez zan entzuten euskeraz.

Kristiñau-ikasbidea ikasteko be ez egoan euskerazko libururik.

Ainbeste urtetan iraun eban jokabide onen ondorena euskerea asko galtzea izan zeitekean. Ori zan euren elburua.

Euskaltzeleen erantzuna

Egoera larri onetan euskerea maite ebenak bide bereizaiak artu ebezan gure jzkuntzari indarra emoteko.

Lenengo isilleko lana. Idazleak etxean lan eta lan egiten eben. Baita erbesteetan be. Agertu daiguzan adibide batzuk.

Etxeetan aldi onetan gordeta egozan liburuak argitaratzeko alegin aundia egin eban Kardaberaz Bazkunak.

Elebarriak idatzi ziran, batzuk itzulpenak, esaterako Sugegorrien korapilloa eta beste batzuk jatorrak.

Bertsolaritza be debekatuta egoan eta Basarrj izan zan bakarra aldi baten bertsogintzan agertu zana.

Olerkiak be idatzi ziran, esaterako Lauaxeta'k espetxean idatzitakoak. Oneik beste leku baten agertzen doguz, batzuk beintzat. Aita Santi'k be idatzi ebezan espetxean eta gero isjllean, esaterako urrengo au:

SASETA IL DA

"Oi, jausi zara, jausi, Saseta kutuna!
Gaurtik illen arteko egiña zaitugu.
Aizea baizen arin da an-or edatu
zure eriotz-miñaren il-izpar ertuna.

Leiatsu maite zendun euzko Aberria,
ta Aberriñk urrin,oi! jausi zara.
Betikoz jausi zara, leñargi antzera:
biotzak ez nai ziñets, baiña da egja.
Izkillots atergea, lurrak dart ojnpean,
sua, kea, garra, gudean gartsuki;
gja gurenak letxe ereiñoz bekoki
jausi zara azkenez etsaien aurrean.

Erbeste-lurraldetan emon izan dozu,
euskal lurra begira, azken arnasia;
baiña azkatasunaren lora apain guria
ementxe jaioko da eder, naro txairu.

Biotzean min dogu, Saseta maitia,
biotzean min dogu, begian negarra;
samin uluz daukagu laztan dozun lurra,
errai-dardaraz, izu, euskotan mendia.

Uso zuri otzana basoan egazka,
Biotzak samin-eunaz dituzu estali.
Baiña zu ego zuriz, arranoa iduri,
argi itzal-eziñ eraaldutua zara.

Atsedean, bai, atsedean batiko argitan,
barne-miña eresiz, goi-argiz adiña.
Beukozu azken baga zeru atsegiña
Laster gaituzu gu be, or, goi-alde ortan.

(Euskadi'n eta Oroitxinpattan liburua, 218n.orr.)

Antzerkiak eta ipuñiak ugari idatzi ebazan isil-aldi onetan Albizu'k.

Gudaldian bertan, sei bat jllebetean egunero argitaratu eben, arduradun Zubikarai tar Augustin zala, "EGUNA" egunkaria. Ainbat idazlek idatzi eben egunkari orretan eta arduradun ziranai omenaldia egin geuntsen Elorrio'ko Eleizan Lendakaria berta zala eta Aurrekoetxea'tar Txominek EAJ ren izenean erata. Or idatzi eban sarritan gure Arizmendi Arrieta'k, or Aita Santi berak, Josu Peña (Aitza) eta beste askok.

Erbestean argitaratu ziran aldizkarien artean ezin aitzu Zajtégi zuzendari izan eban Eusko Gogoa.

Euskeratzaillan artean ezin aitatu barik itzi aita Larrakoetxea'tar Bedita. Onek Shakespeare'ren atzerki guztiak euskeratu ebazan, lan erraldoja benetan. Kardeberaz'ek argiratu ebazan eta omenaldi ederra egin geuntson Zeanuri bere errian, Udal-Batzaren izenean Manterola'tar Delbin'ek erata. An izan zan jzlari Onaindia'tar Alberto opetsua.

Jakakortajarena'tar Txomin'ek Arjentina'n euskeratu eban "Martin Fierro" Matxin Burdin izenagaz, Berastegi'n egin geuntson omenaldia.

Lan ederra egin eban aldi onetan olerki-liburu dotere orj argitaratu eban "EKIN" Argitaldari-etxeak.

Lan gatxa eta aundia egin zan erlejiño-arloan be. Guda aurretik "Jaungoiko Zale" izan zan arlo onetan lan txalogarria egin ebana. Idazle ospetsuak eta asko jzan ebazan gure Manterola'tar Gabriel (onerj be omenaldj ederra egin geuntson Zeanuri'n Zelaia'tar Pedro Eibar'tarra be izlari zala. Or idatzi eben Lemoa'ko Eguzkitza ospetsuak, Ibargutxi'tar Jon Kurutz ubidearrak eta beste askok. Gudak zapuztu eban lan txalogarri ori eta guda ostean ez eben izten Kristiñau ikasbidea euskeraz argitaratzen be. Mezotar Epifanio'k argitaratu eban ikasliburu baragarri bat, baiña parrokiak ez eben onartu euskera txarra eukalako eta isilpean lengo ikasbidea, ain euskera ederra eukan ikasbidea barriro argitaratu zan. Lan ederra egin eben liburutxu txalogarri au zabaltzen Basarri'k eta Solozabal'dar Paulin'ek eta beste askok.

Asko geiago esan daiteke baiña amaitu daigun ekiñaldi au auxe esanaz: Zelako lana egin eben euskaldunak isilpean, euskera idartzeko!

OLAZAR'TAR MARTIN'EK

SANTUAK NORTZUK ETA ZERGAITIK?

Eleizearen jokabideetak guztjak ezin geinkez onartu. Ori euskaldunak ondo dakigu eta ona emen gaurko jokabide bat.

Mungia"ko ume bat Gernika'ko Kaltzada egoitzara eroan eben: Agirre eta Bilbao'tar Luis, Mungia'n Arizpetxu baserrian jaioa. An Maitasunaren Alabak esaten jaken lakaimeak ezagutu ebazan eta euren bidez Paul'dar edo Lazaro'tarrak deritxen lekaideak: Onein lekaide alkartera sartu zan eta ana;izateko ezi eben gure Luis.

Guda-aurrean Teruel'eko Alkorisa'n aurkitzen zan eta antxe il eben marxistak. Ona emen zelan:

"Prendido el P. Velasco, los marxistas se encararon con el Siervo de Dios (Hno. Agirre). El hermano protestó de su inocencia; nada había hecho para que le mataran.

Los marxistas le hicieron poner de rodillas ante la fachada del Colegio -hoy Seminario Diocesano- junto a la segunda ventana del recibidor, y allí mismo le fusilaron.

Antes de ser tiroteado, el Siervo de Dios declaró: "Si tengo que morir, muero por Dios y por España".

Los marxistas le intimaron que gritara: "Viva el comunismo" pero el mártir girtó: "¡Viva Cristo Rey!".

("A la misión del cielo por el martirio" Fernando Espiago'ren liburutik, 43n. orritik artuta).

Fernando Espiago'k eskutitz bat egin eustan liburua bialduaz batera eta arazer diñon:

"Madrid: junjo 1995. La gracia del Señor sea con nosotros.

Muy estimado Sr. Parroco: Con gusto le envío este folleto que nuestra vicepostulación acaba de publicar sobre nuestros mártires en proceso de Beatificación. Uno de ellos fue bautizado en su parroquia y ésta es la razón del envío, para que sea conocido y para que sepan que el proceso se encuentra en fase última en orden a la beatificación. Le ruego una oración para el feliz término de todo ello "Affmo. en el Señor Fernando Espiago Vicepostulador".

Ni ez nago euren bizia emon daben orreik zori ondun eta deun lez agertzearen aurka, baiña itaun batzuk bai egin bear dodaz Eleiz-Amaren eta berak dituan arduradun nagusien aurrean:

- Zergaitik dira santuak alde batekoak eta bestekoak ez?
  - Zergaitik ez dagoz zori ondun edo deun izateko bidean Euskalerraren alde bizia emon dabenak?
  - Zergaitik da Santu-bidean onartzekoa "Viva España" eta es "Gora Eukadi Askatuta"?
  - Zergaitik ez santu izateko bidean amasei abade euskaldun eta Lauaxeta'ren antzeko ainbeste laiko abertzale?
- Edo Mujika'tar Mateo Gotzaiña, eraila izan ez arren?

OLAZAR'TAR MARTIN'EK

LAUAXETA'REN ESPETXEKO AGIRIAK

1- ESKUTITZAK

GURASO TA ANAI-ARREBAI

Zuen semea edo anaia edo nebea dan Esteban'ek bedeinkapena emon eutzuen eta zuek poztuteko eskatu eutsan Jaungoikoari il-aurrean.

Poz-pozik noa jlitera Krjsto neure ondoan dodala, zerura noa eta an jtxarongo dautsuet, jzan zaiteze krjstjñau onak, majtatu egjzue Jesus eta alkar maitatu egizue.

Aita, zu izan guztien babes; ama, zuk irakatsi zerurako bidea. Alejandra, Miguel, Feljsa, Luzja ta Jose Martin, jzan onak eta erregutu egizue nigaitik zeruan alkartuko gara-ta.

Zuen etxea iñoz ez daitela egon kurutze barik, Amabirjiña barik eta Euzkadi'ko ikurrin barik.

Biotz beroz mun emoten dautzuet eta erregutu egizue nire arimaren alde. Nik asko erregutuko dausat Jesus'eri zoriontsuak izan zaitezen.

Agur guztioi, Jaungoikoak gorde zagiezala. Gora Euzkadi Askatuta.
Zuen Esteban'ek

Oarra: Eskutitz au bagillaren 25'ean, gojzkoeko 5 1/2'etan, 1937n. urtean, il baiño ordu batzuk lenago idatzia da. (Itzulpena).

PAGALDAI ETA BARRAINKUA'TAR JULIO'RI

Nere Julio ona:

Aberrjaren alde litera noa eta neure areioa; parkatzen dautset. Krjsto ona jzan da zure Esteban'egaz, bere grazja emon dautso-ta. Nik eskatzen dautzudan azkenengo mesedea auxe da: Kristiñau on bat izan zaitezela.

Ezkondu egjn bear zara eta nire izena ipiñi lenengo semeari. Bizitza-denporan benetan malta izan zaitut, zintzoa izan zaralako, eta orain geiago maite zaitut. Zeruan itxaroten zaitut eta asko erregutuko dot zure alde.

Egiozu ikustaldi bat nire amari eta emon mosu bat nire izenean.
Agur, Julio, betikotasunera arte.
Besarkatzen zaitu.

Esteban'ek

(Ingi txiki-txikiaren atzean auxe diño: Etxebarrieta Baserria Sarrionandia'tar Klaudio Durango

Eskutitz au, beste batzuk lez, ¡l baño ordu batzuk lenago ¡datzi eban, 1937'ko bagillaren 25n. egunean (Itzulpena).

B.B.B.'eko LENDAKARI JAUNARI

Adiskide maitea:

N¡re biz¡tzeari ordu g¡txi geratzen jakoz, eta nire itzaropena dan Kr¡sto'ren aurrean, zuri esang¡tzarako z¡ña egin eta Euskadi'gan daukadan uste ona agertu gura dautzut.

Ez egiozue bildurrik ¡zan gorputza il al dabenai, arimea ¡l leikeena; baño.

Nire Euskalerr¡a izan daitela s¡nisteduna, jarraitu dagiala ebanjelioaren b¡dean.

N¡ zoriontsua naz Kristo eta Euzkadi sinisten dodazela ¡ltera noalako.

Gure erria Jaungo¡koak maitatua da, orregaitik daroa ainbeste neke. Saria aundia izango da.

Jaungoikoagantik itxaron eg¡zue dana eta beragan ezarri zuen uste ona.

Emakume eta abertzale guztientzat besarkada bat.

Jaungoikoagan itxaroten naukazue.

Urkiaga'tar Esteban
(Itzulpena)

IÑAKI GARAMENDI BARRAINKUA'RI

Neure lñaki maitea: Ordu g¡tx¡ barru su-izkillutua ¡zango naz. Pozik ilten naz, neure ondoan Jesus eta ¡ñoz baño ge¡ago euskaldunen aberr¡ bakarra. Ona ziñalako a¡ta baten biguntasunaz maite izan zaitudan, lñaki. Esteban gogoratzen dozunean, asko maitatu eg¡zu Kristo. Garbia ta lizungabea izan zaite eta maitatu eg¡zu Euzkadi gurasoak ma¡te dozuzan lez.

Egiozu ¡kustald¡ bat nire ama errukarriari eta bekokian mosua emon egiozu. Agur, Zerura arte. Be¡n eta milla bider bedeinkatzen zaitu: Esteban'ek.

(Lauaxeta)
(Olazar'tar Martin'ek euskeratua)

Eskutitz onen atzean eta ¡zk¡ ezbarदिनेz auxe diño:

Jose Ur¡go¡ti Etxeta

Cecil¡a Aginaco

Lagurdia

Erd¡tze-Irakaslea (Osagille-laguna) Araba.

ZU BILLAGA'rentzat

"Gizon b;zartsua eta ondo gertatua (?)"

B;zar onek estaldu eban bere eunetan
alboz nire aurpeg;ia baretasun osoan;
bere ekaitzakaz ge;ago beteten nauan itxasoak
olatu baltzean nire gomutapenak uguzten dauz.
Bere beg;irapenak kalte dag;io tok; geldi bater;.
Bere samintasuna ;ñoz b;deratu ez;n dauanean,
baretasun zabala dauan kopet arg;ia
illundu egiten da gogapenaren kiñu gogorraz.
Orrelan geratu zan marratuta nire irud;ia
espetxe illun baten bazterrean,
azkena, giza-fedea sendoaz, itxaroten dauan artean.
"Gizon bizartsua" ez zaitu arr;tuko
eguzkigabeko bularra ;zatera doanean
lagunarentzat ezt;-lorean za;intzen dauala.
Karlos adiskide: txerrenak... ez daukanean...

Olazar'tar Martin'ek euskeratua

ZUBILLAGA'TAR KARLOS'ENTZAT (52N. GELAN)

Adiskide:

Nire bizitzari ordu gitxi geratzen jakozela uste dot, eta nigaz izan dozuzan arreta guzt;ai esker ona agertu barik geratzea ez dot nai. B;otz osoaz esker-rak damotsudaz eta ordain lez or izten dautzut Santamaria legelar;aren b;dez, urrezko ;da7kortz bat. Orixe ba;ño besterik ezer ez jat geratzen. Ori izango da dautsuduan maitasunaren ezaugarri. Bilbao'ra eltzen zaranean, besarkada bat emon egiezu Enr;ke'ri ta Ebaristo'r;. Esan guztia; n; abertzalea izan nintzala eta azkenean kr;stiñau euskaldun lez ;lten jak;n nebala.

Nire ezpanetan azkenengo berbea Jesus izango da. Zeruan naukazue itxaroten. Egun baten zoaz Mung;a'ra eta mosu bana emon egiezu n;re gurasoai. Au be nai dot: Enrike'k anai lez begiratu eta artu dag;iala Pagaldai'tar Jul;io, besarkadea emon dagiola Garadi'tar Iñak;ri. Ez egizue iñoz itzi kr;stiñau eta abertzale izatea. Besarkada aundi bat zure anaiari eta Garb;izu'ri.

Betikoatasunera arte benetan agurtzen zaitue.

URKIAGA'TAR ESTEBAN'EK
Olazar'tar Martin'ek euskeratua

II.- OLERKIAK

I. OLERKIA

Eguna berantza doa,
nerek; n gel zaite arratz begi da-ta
Itzal baten goxoz urd; ntzen doia-ta
Ene Josu maite
gel za; te.
Nere egun argia berantz doa;
Itzalak joten dau atadi ondoa
Arratz onen otza
biotza!
Oi b; dazt; deuna, sar zaite neurera,
Bertan doten bada maitasun arrera
Bekidot b; zitza
Zeure itza.
Idazki doneak azaldu da; dazuz
Euren moin eztiak emon eg; itazuz.
Bel zeure m; ntzoa
Goxoa
Ta barne guztia berotan dodala
Argi biur bekit er; otz itzala
Dana jat atseg; n
Zeurekin.
Ora; n sakon dakust zeure er; otz ori;
Zergait; k daukazun biotz deuna gor; .

II.- OLERKIA

1.- Agur Euzkadi. Jaunak naroa Aberri eder sargia (?); neure negarrak (?) jarion nauzan zeure mendia; begira.	4.- Jaunaren maitez, aberri ma;itez ez eban euki b; ldurrik, eta zureztat zor; on utsa opaldu eutsun gogot; k.
2.- Seme bat zeukan baiña etsaiak kendu eutsoen biotza Soin ederrera isur; jakon maietz bateko goiz otsa.	5.- Euzkadi ona zagoz betiko Kristoren fede betean; olan zorunean b; llauko dozu emen ezpada zeruan.
3.- Gurutz deunari mosu egiñaz alde egin eutson mundutik Kristoren gentza abo-gaiñean berotu (?) jakon gaztet; k.	6.- Er; otz deuna aurrean daukot, s; n; stu bada euskoa. Euzkad; azke izan da; tean zaindu Josu'ren legea.

7.- Eder jatazan zeruko bazterrak
eder jtxaso zabala
baña orañtxe ederrago jat
eriotz onen itzala.

9.- Ezpedi egin neure oldea,
zeure naia, bai, ostera,
Gogoa biyoa zeru argira,
gorputza lur jllunera.

8.- Gaztea nozu bizitz onetan
ta ez jatan faltau gauzarik,
Jauna gogora aldj onetan
jges eitzia lurretik.

(Lauaxeta)

BIOTZ DONEA

Bjotz xamur-beroa
gar-gori betekin zaurjzen nozu,
zeurj gaiñean, ordea,
majtasunélarrosa zabaltzen dozu.
Sakon bitan nabjl ez baj goxo;
Otzak il naroa zugandik urrun,
su gordiñak nauka zeure ondoan;
Gabaz argi zakusat,
egunez barriz illun.
Zeurekjn naukazu, neugaz ez zaukat,
eguzkitan edur, otzetan sugar,
jolaz bikojtz onek galduta nakar
bajña bien tartean
sugar zakit, Jauna, bjotz barnean.

(Lauaxeta)

SENDO

Zure buztarrja baiño ezer sendoagorik njgan ba'dago
zure asarrea ajntzat artzen ez dakian zerbajt,
eta, borrerua, makalai ezartzen dautsezun
bildurra lotu ezin dauan zerbait,
Jo! zure txibita errukibakoagaz
makal bear ba'da min otzaren aurrean,
gorputz igujngarria makaldu leiteke,
bajña ez iñoz nire burutasuna...!
Sendoago, arroago jasoko da,
miñaren joteak bere ertzak agertuko dauz:
burutasuna arrano garaitzajlea da,
aize aundiak egoak joten dautsazanean.

Ez daust ardura... zure asarrea idargea da,
atsegiñaren menpeko, egun bateko jauna;
zure aurrean guztiak buru-makur ba'dira be,
nik arro jasoten dot neure bekokia.

(Lauaxeta)
(Olazar'tar Marti'n'ek euskeratua)

LAUAXETA'REN AZKEN IDAZKIAK

Goiz eder onetan erail bear nabe
Txindoi baten txindak gozotan nabela.
El naiten leyora begiok itz gabe
Gorbei barna yatort kañoi ots-itzela
or egazkin-egak odei-lapur doaz.
Guda-gotzon balzak odolez dakustaz
euren oin aurr'an beredin gudari.
Gazte argi orreik eutsi lur amar
Bera bezin onik eztauko ludiak.

||

Baña Jaun altsua orain ken nai nozu?
Bildots baten antzera lotuta naukozu
bearren nauenean neure aberriak?
Orain deia datsut arnas-ots barrian;
Mendi goitietan eriotz betorkit
bertan eder dora azkenengo atsak.
Ortze adartsua babes-toki bekit
neure gerr'i meian eriotz zauria
txastau dagiantzat etsaien iraiñak.

|||

Zuzentzaren alde bil d'irran zuzenekin (?)
ixuri daidala bizitz-iturria
Lurra estal bedi odol-larrosak;in
Gozo ta eder gizonen kojetan (?)
Aberri obazko (?) eriotz-mosuak.
Zauritu orreik zut ora mendietan
A;ntzak zabal ditu esku argituak.
Ortxe jausi nedin... Eta azken orduan
laztandu naizela arnasa estuan.

IV

Garaitz adar billa doazen zaldiak
Eta begi orreñ laño leyartuan
tinki jgaro bitez gizurren argiak;
esku zurbil oneik aul luzatu bediz
euki dagientzat ikurrñ donea.
O askatasun atsak betiko bil zagiz.
Ortxe makur zaite, oñ, buru neurea (?)
geure lur amaren bezarte gozoan.
Eta anai maiteok eutsi lur amari
itxaropen auxe sort bekit gogoan

V

Jauna, eriotz au arren emostazu
koldarrentzat itxi larrosen usaña.
Askatasun deuna bial egitzazu
atzindu nañ dot ba, arrotzen iraña.
Gorputz onek bakez atsedeen dagian
erri askatuen egun aundi arte.
Orogaiilluaren mañtasun itzala
Kisto'ren, Beragan ditxarot.
Josu'ren fedea besterik eztaukot.
Erri zintzo onenak zaindu dagiala
ñ gintzanen atsa, il gintzanen aala.

VI

Eta bake donea sortuko danean
neure azur utsak besteenakin batu;
Eresi gurenaz lagundu bidean
obi bakar arte. Baña arren bukatu.

(Lauaxeta)

ESPETXE GOGORREAN

Gogo-barruan biztuta daroat ñk
barru bero iziotuaren argi ederra;
bizia baiño askatasuna dot maiteago
eta ez nintzan jaio buru-makur ibilteko.

Orregaitik nago emen bakarrik arro eta sendo
bare-bare itxaroten dot zure utsa,
zuk ni iltea erabagi al ba'dozu,
ezin izango daustazu iñoz gogoa orbandu.

Zauritu nagizu! Nik espetxe gogorrea
nire izenaren zintzotasuna dot pozbide.
Zer ardura dau egunaren argia ez ikusteak
nire barruan zeruko argia ba'dot?

Zer ardura dau orma eta kizket artean
zuk fin eguzkiaren argia ta askatasuna kentzeak
nire begiak argitasun zerutarra dakusenean
..... 2

Olazar'tar Martin'ek euskeratua

MARIA AMARI IL-AURREAN

Birjiña Maria, egun-senti garbiak argitan
zure begien dizdiraz beteten nau.
Zelako lore-eztiak dauke gozotasuna.
zure ezpanak nire samiña mosukatzean dauken lakoa.

Birjiña Maria, zelako epai eriozkiñak
Jotzen dauz arimak espetxe illunean!
Zidar-aria da zure biotz biguna
eta odol barik ebagiten dau nire katea.
Miñik itxaron barik ilgo nintzake
zure ama-begikunean ikusiko ez ba'neu
askatasuna eguzkitan eta aizetxo barriaz,
orregaitik nire negarra esker biurtzen da
eta nire arimea, len latz ta lupetzetan egoana.
Jainkoarentzat betiko lore izatean, da barria.

Lauaxeta
Gasteiz'en, Karmelo espetxean jdatzja. (Itzulpena)
Olazar'tar Martin'ek euskeratua

III.- AZKEN-NAIA

Aspaldion nekjan Lauaxeta'k bere azken-naia edo jiburukoa jdatzi ebala erderaz. Beste agiri batzuk be bai. Baiña jrakurri barjk neukazan agiri orreik. Feljsa bere arrebeak eskuratu daustaz eta emen daukadaz argazkiz artuta.

Ez djra betj ondo ulertzen, eskuz idatzjak diralako eta argazkia bera be betj argia ez dalako, baiña al dodanjik ondoen argjtaratuko dodaz, erderaz dagozanak euskeratuta.

Arrezkero Sabjno Arana Kultur Elkartean ikusi dodaz idazki jatorrak eta "gudan izkjllatutako euskal-idazleak" liburuan agertuko djra, dagozen lez eta argazkiakaz (erderazkoen laburpenak euskeraz).

GORA JESUS!

NIRE AZKEN-NAIA (TESTAMENTUA)

Jaungoiko Ajtaren, Jaungoiko Semearen eta Jaungoiko Espiritu Santuaren izenean, nire gogoia egjllle dauanari emoten daustat, beragan daukat neure itxaropena, Kristo'ren nekaldi ta eriotzearen irabaziakaitik. Lurrari damotsat nire gorpua, lurretjk artu dalako, baiña azkenengo egunean berbjtuko nazela sinisten dot. Ni naz bjzja, esan euskun Jesukrjsto'k, nigan sinisten dauana beti biziko da.

Ni ez naz Kristogajtik lotsatuko eta bera be njre Ajtaren aintzan nigaitik ez dala lotsatuko jtxaroten dot. Azkenengo egunak garratzak izan dira, baiña Jesus'erj eskjñj neutsozan, nire zenbatu-eziñeko obenak parkatu dagjzan. Maria Birgiña nire Ama Deunari argia eskatu daustat argj egin eta Kristo erakutsi dagistan. Berak poztu ninduan bere eskarrez. Bere Agurtza Santuak njre gogoia bare itzi eustan.

Elejza Katoljku, Apostoljku eta Erromatarren menpeko seme nazanez, beronek irakasten daustan dana sjnisten dot eta danean nago bere agin-duetara.

Arrotasunjik aundjena bere besoetan iltea da.

Satanas eta pekatu dan guztia ukatzen dot, dana eriotzea dalako.

Benetako damutasunaz, ontzeko asmo sendoaz eta oben-nekea beteteko gurariaz, nire bizitzako pekatu guztjak autortzen dodaz.

Neure gurarja da, il baiño lenago, njre ajngeru jagolearj, Esteban lenengo martjrj deunarj, Pedro ta Paulo deunaj parkamena eskatzea, zor neutsen besteko oneraspena izan ez daustedalako.

Nire aberrikide guztientzat Jaungoikoaren argia opa dot, izan daitezela Jesus'eri begira zintzoak, Ebanjelioa jarraitu dagiela, bere irakatsien bjdetjk joan daitezela.

Erriak ezjn gajzkatu lejtekez, ebanjeliotjk kanpoan.

Biotz-bjotzez parkatzen daustet nire arerjo guztjai eta auxe eskatzen daustat Kristo'rj: Eurak nj epaitu nabon baiño biotz obeaz epaitu dagizala. Auxe da nire aolkua: alkar maitatu zaitezela eta guda anker oneri azkena emon dagjtsezuela.

Ni euskal-abertzalea nazelako, zori txarreko errj au biotz-biotzez maite dodalako jltzen naz. Jaungoikoaren ontasunean ustea daukat, beronen seme errukarri onek beronen egunetan ikusi nai jzan ebana, lortuko dala.

Nire adiskideai, nire arimearen alde otoitz bat eskatzen dautset. Ezertan gaizpide jzan ba'naake, parkatu dagistela eta jakin dagiela edozein pekatu ukatzen dodala.

Adjiskjideok, bizitzan maite jzan zaituet baiña geiago maitatuko zaituet zerutjk.

An itxaroten zaituet, Jaungoikoagan, an ez dago ituntasunik, gaiztakerirjk (?), argitasunen betiko argia ta ondasunak baiño. Nire liburuetan pekatu-ko bide danik ezer ba'lego, auxe eskatzen dautset guztiai: Jakjn dagiela ezjakintasanak eraginda egjña dala. Uko egiten dautsadala.

Laster da nire azkena, orregaitik egiaz egiten dot berba.

Sinistu egizue Kristo, Kristo'gandik itxaron egizue, Kristo maitatu egjzue.

Euskalduna (?) nre aragiaren aragía, nire odolaren odola: Euzkadj betirakoa jzan bear da: baiña gu beretzat eta bera Jaungoikoarentzat.

Jarraitu egiozue Maixuari.

Jaungojkoa izan beite errukitsua pekatari onegaz eta onartu begi onen oparia. Jesus atzo, gaur eta biar, beragan eta berak ber-erosiak gara.

Ajntza Irutasun Guztjz Deunari eta esker guztien bitarteko dan Maria'ri.

URKIAGA TA BASARAS'TAR ESTEBAN'EK

Gastejz'ko espetxean, su-ikilluz jlla jzan zan gau beratzen, Kristo, errukj zakidaz!

Itzulpena

Olazar'tar Martjn'ek

AZKARRAGA ETA MOZO'TAR JOSE MARI (LUR GORRI)

LUR-GORRI NOR DOGU?

BARRIAK NONDIK

Leenengo ta bejn esan bear dot, idatz-lan onen argi-bide guztjak: "Azkarraga Aundja" (Baserriaren izena) izendatzen dan idatz-lan bikain batetik artuta dagozela.

LURGORRI'ren loba batek idatzita, bere sendjaren omenez, eta "SANTXO EL SABIO"ko Iraspenean baitegiratuta edo biltegiratuta, beren barriak ezagutu daitezak.

Azkarraga eta Rodero'tar Gotzon'ek idatzita dago, 1987'an Abenduko'ko illean izenpetuta, bere osaba "LURGORRI", izkilletuta il-zanetik, berrogeita-amar urte bete ziranean.

Neure ezker-ona Gotzon, zure jatortasuna-gaitik.

SENDIA

Leenengo jakin daigun, nungo errotatik agertzen jakozan abertzaletasunezko bideak, berak ain zakon eta besarkada ain-aundiz maitatzeko.

Bere aita, Azkarraga eta Urmeneta'tar Joxe Mari, 1886'an Apirilla'ko 28'an Araba'ko Agurain erritxoan jaio zan.

1907'an, Madril'en Gobiernuko Erri-lrakazkintzak (Ministerio de Instrucción Pública) atara ebazan leiaketak edo oposizioak, legabildumaren talde-teknikako bat (cuerpo técnico administrativo) izateko, eta irabazi ebalako Madrillera joan bear izan eban lanera, Laterrien serbitzura, nazioko-irburutegian

Bere asti-aldietan, Madril'go Euskal-batzokira joaten zan, eta or asten dira beretzat abertzaletasunaren leenengo urratsak. Bai Euskerarenak ere, an egon ziran Euskaldun jatorren eskutik.

Maidagan irakasleagaz asi zan Euskeraz ikasten, baiña abertzaletasunezko ulermenean, Errenteri'tik erbesteratutako abade bategaitik Agurain'era joan zana, Arbi'de'tar Leandro-Balero izan-zan abadea, abertzale aundia izateagaitik Errenteri'tik kanpora bialdu ebena. Eta, bere billoba Gotzonek esaten dauan lez: "Apaiza'ren azia, leku onean jausi zala".

1914'an apirilla'ko 28'an, Errenteri'ko Andra Mari Jasokundea'ren eleizan eskontzen da Mozo eta Ocio'tar Juana'rekin. Arabarra eta emakume jatorra, eta bere bizitza guztian bioztsua izango dana. Batez-ere, 1936'ko guda denboran, bere etxea gudako-erjitegi biurtuta egon zanean, senarra Euskogobernua'ren zerbitzura, seme biak erioga; edo eriotz-galdura zigortuta (é LURGORRI jkillatuta), eta alaba biak gaxo-zain guda-eritegietan. Oraidiño, indarrak geratzen jakozan, CNT gudu-italjar'ari Anbotondon, beren semeentzako bei-burdi baten ganean janarjak eroaten doala, kendu eutsozenezan... esateko: "janari aiek, bere semeentzako izan zirala". Italiar'en erantzuna: "Gogoratu da;ela, eurak bere semeak dirala". Juana'ren erantzun azkarra eta ertza-garria (contudente) "Zuek, nire semeak izan ba-z;ñan!, nik eneban gurako ama izan!" zan.

1916'an, Joxe Mari B;lboko ikastetxeTa b;rr-aldatu eben 1929'rarte, ostera ere Madrillera bigalduaz, ora;ngoan Gobernura 1935'arte, Gazte;j'ko ikastetxera itsul;jaz, berak eskatu ebalako.

Idaztera dauka zaletasun aundia, eta or berak egindako "Maitasunaren Sua-ko antzerkia, 1912'an "Berritasunen Antzokian " (Teatro Novedades) len-aldiz emona, eta "ARANZADI" Natur-Jakintzako elkartean, a;n-bat idatzlan argitaratuak.

Alboratuta geratu zan bere lan-tok;jtik ezertxo-ere jakin-gabe, beste ainbeste Euskaldunen artean gertatu zana, guda agertu-arte.

1936'an Urria'ren 7'an, leenengo Eusko-Gobernua osatzen-da, eta Kultur-arloan, Leizaola'tar Jose Mari'ren agindutara deitua izan zan, bere jak;n-tza azalkatzeko, Euskal-Gobernuaren bearrezko ekintzetan.

Ortik aurrera, gudan eta bizitzan bikain jokatu-az, 1981'an Iraila'ren 18'an, 95 urte;n JAINKOAK Beragana de;tuarte.

Benetan, mereziédauala idatz-lan onek Euskera'ra ;tzultzea. Sendi onen Abertzaletasun aundi-au, ez daualako merezimenduen arloan erderaz bakarrik idatzita egotea merez;j Euskaldunen osasun onerako, eta jakin daigun nolako seme/alabak daukazan gure EUSKALERRI maite-onek. Euskalerria'ren URREZKO garaia benetan.

BIZITZA

Ikusten dogun lez, Kristau ta Abertzaletasunezko sendi jator baten jaiio zan gure "LURGORRI", Errenteri'ko errian, 1916'an Urr;jlla'ko 29'an.

Aita Bilbora etorr;j zalako lan eg;ten, bere umetasunezko leenengo 13 urteak b;zikoz dauz antziñako etxe aund;j baten, ikastetxea izan zana Bilbo'ko "Laguntzailleen Enparantzan" (Plaza de los Auxiliares).

Marista-Anaien ikastetxean, Bilbo'ko "Enparantza Barrian" kokatuta egon zana, "Salbatzaile Ikastetxea" izendatzen zana, asten d;ra bere leenengo ikasurratsak, eta bertan izango da bere leenengo JAUN-ARTZEA.

Ostera ere, bere aitak Madril'era joan bear eban, eta an amaitzen dau batxiller'ezko ikastaroa. Ikastetxe-Nagusian, eskubide-ikas-sail'ean ikasten asten-da. Emen argitzen jakoz berez gogamenak, bai b̄jotza berotzen ere Euskalerriko arazoetara eta Abertzaletasunera zabaltzen. Beren giza-barrena Euskal senaz ondo apānduta, bildur-gabe eta neurri-gabeko j̄ndarrakaz, bere Errjar̄j, Euskad̄j'r̄j emateko.

Madril'go "Eusko Ikasle Batza"ren ledankaria j̄zan zan, Kultur sar̄jketak antolatuz; Euskalerr̄i'ko Ikastetxe-Nagus̄jaren aldeko ekitaldiak eḡiñaz; Euskerazko ikastaroak; nork-gējagoko jokoak eta abar. Madrid'go Eusko-taldearen arima izan zan, eta orduko euskaldunak Madril'en auzoélez egon ziranak, "GURE TXABOLA" deituten eutsoen elkartean.

Beste aldetik, Euskadin orduko denboretan politikan, eta ḡiza arloan irikitasuna bizitzen zan, nortasunaren eskubidea berbiztu nāian, eta nāj oporetan, nāj lan-uztezko denboratan, bāj lan denboratan, eten barik j̄b̄jli zan b̄jltzarrak, berriketak eta Euskal Alderdi Jeltzaleak bear eban guzt̄j'rako; Bioztak eta j̄ndarrak emoten eutsazan azkeneko arnasararte.

Gure Alderdi-kide zaarrak, Araban Mondragoiko muga-aldean bizi zirenak, berarekin euki eben, bear eben guztia, aolkari eta lagun-lez.

Eusko Langille Alkartasunean ere, lan asko egin eban. Baiña bere aberzaletasuna, ājñ neurri aundietara joaten as̄j zanean, beren osasuna beerantza joan zan. Neurtu bear ebazan indarrak, Aberriaren lanak leenengo zereḡiñetan itzita.

Eskub̄jdeko-ikasketetan 5"garren urteraiño eldu-zan; orregait̄jk, askatasunean gura ba eban azkeneko ikasketak amaitu, egin leken gauza izan zan, eta egoera orrek aukera emon eutson Madril'er̄j erabat agur esateko.

1934'ko urte orretan, Espaiña'ko gobernuak, lējaketara atara ebazan legebildumaren talde tekn̄jkoetan lan egiteko, eta 4.000 nāik̄jderen artetik leenengoa izan zan. Danak arrituta geratu z̄jran, Madril amets-garr̄jaren leen-mailla-ko lan-b̄jdeak alboratu, eta Oñat̄jñ, b̄jgarren maillako j̄kastetxera eskatu ebalako. Oñatin, b̄jzib̄jdearen lan-tokiko jabetza artu eban, baiña bereala lanetik aske-aldi (excedencia) eskatu eban. 1934'an j̄railla'ren 3'an eman eutsoen.

1935'an Gaztējz'era joan zan bizitzen, eta gudako egoera larriak, Aramājon bere sendiaz dagoela ustekabeen artu eban. Bertan, Eusko Alderdi Jeltzale'aren agindutara geratu zan.

Aramaiona'n sendia itzita "AMAYUR" taldean elkartu zan. Gero "ARIZTIMUÑO" taldean, ordezkari (com̄jsar̄jo) politiko-lez. Azkenerarte ibili zan bere Erriagaitik borrokan, eta "Bere Aberr̄ja zējñ j̄zan zan" epājtegiko lendakariak j̄tauna egin eutsonean, LURGORRIK "EUSKADI ZALA BERE ABERRIA" erantzun eutson, mai-epaitegikoak arrituta itz̄jaz.

Bere-ala etorri ziran Larrinagako espetxea eta Derioko illerrian ormearen aurrean izkillatuta iltzea 1937'an Abendu'ko 16'an, ogeta-bat urte ebazala.

Bere j̄lketaren agirian erriko 23'ko l̄jburuan 262-476 orri aldean: "IL-ZAN" bakarrik esaten dau.

Izkjllatze ori egin orduko, Eibar'ko Larrañaga'tar Peli jzan-zan, 24 ordu geroago bera-be izkillatua izan zana.

Nolako Gjzonak izan ziran JAINKOA'ren sinismenean eta ABERRIKO Abertzaletasunean, idatzita itzi ebazan eskutitzetatik artu-leike egokitasunezko neurria.

Gurasoa'ri, azkeneko zatj au:

Zuen semearen azken agurra irakurteko izan kemena. Gudari-sail'en aurrean, lasai, geldi, espaiñetan dar-dar txikjena euki-gabe, ez eta neure taupadan ere, erru-gabeko barren garbiak emoten dauan lasaitasuna, leporatzen daustjezan erruakaz EPAILE NAGUSIA'ren gana noa, au-da egjzko AGURRA.

Ez negar egin nire eriotzari; zuen arimetan bizi daitela poztasuna, nire bizjztan dan-lez unetxo auetan. "NOLAKO EDERTASUNA!".

Nire eriotza-gaitik ez dot-nai asperkerj (venganza) bat-ere. Abertzaletasuna eta adorea, Abertzeletasuna. Ori da, neuk eskatzen doten asperkeri bakarra.

Betjrautasunera ade. AGUR. Gaur, iñoz-baiño geiago majtatzen zajtuen zuen semeak.

JOXE MARI

Zentzu bardjn-antzera jdatzita dagoz beste eskutitzak.

Auek zjran Abertzaletasun-Urrezko garajak, zori txarrez amaitzen doazena.

IDAZ-LANAK

Lurgorrj'ren jloba Gotzon'ek, bere idatz-lanean (Azkarraga Aundja) esaten dau, Eusko-langille, Gudari eta Euzkadi aldizkaritan idazten ebala. Baiña Arana'tar Sabjno'ren jraspenean leenengo aldizkari ikusi nebana "AMAYUR" izan zan, eta ia aldizkari guztietan, berak idatzitako lan-bat agertzen zan. Aldizkarjen zanakj asko ez ziran egon, eta orrek esan gura dau, berak askoz geiago idatzj ebala "AMAYUR" aldizkarian.

Gotzon'ek djo, 1931'an 15 urtegaz asten dala jdazten, njk, leenengo idatzlana aurkjzten dotena 1932'an da, eta auek dira:

"AMAYUR" aldizkariaren zanakietan jkusten dogun lez, askoren utsuna dago eta ez dakit noraiño eldu zan, baiña ziur nago, idatz-lan auek baiño, geiago idatzj ebala.

"EUSKO LANGILLE" aldizkariak, iru baiño besterik ez ziran egon, eta iru-retan beren lanak agertzen dira:

"GUDARI" en bilduma bat ikusi neban bakarrik, eta an, zenbaki baten baiño ez neban aurkitu:

"EUZKADI" aldizkarian, asko idazten dau, zenbaki naiko egon ez arren, eta aldizkari batzuk leenengo orria bakarrik euki. Orregatik, zurtasun osoa ez dago emen ere. Kontuan eukin da, 1932'an Urrilla, Azaro eta Abendu'ko aldizkariak ez zirala egon, Arana'tar Sabino'ren Iraspenak, kartoiztatzera bigalduta euki ebalako. A ta guzti ere, auek dira nik aurkitutakoak:

Au da, nik beren ekintzatik atara dodana. Berrogeita ama-bi idazlan, eta bai antzeki-lan bat ere "GARBIÑE" izendatzen dana, eta Euskal-Ekonomia-ren saio-aldi berezi-bat.

Idazleen izena arrazoz irabaziz dauala eta Abertzalearena zalantzarik gabe.

Kontuan euki bear da, ogeita-bi urtekin il-zala izkillatuta. Or! urrezko denborako gazteak.

ERRIAK SARITU BEAR DAUZANAK

ATUTXA'TAR PAUL

GOTZON AZKARRAGA LUR-GORRI'REN LOBEAREN AGIRIA

Jarraian Jose Mari Azkarraga "Lur Gorri"ri buruz bere loba dan Azkarraga'tar Gotzon'ek idatzi eban agiria euskeratzen dogu.

Agiri au 1987n. urtean izenpetu eban bere lobeak eta Gasteiz'ko Santxo Jakituna iraspenean itzi eban. Eskerrik asko osabaren su-izkijlatzetik berrogeita amargarren urtean itzi euskun agiri eder onegaitik (Atutxa'tar Paul'ek)

AZKARRAGA'TAR JOSE MARIA

1937n. urtean, abenduaren 16n. eguna argitzean, ogeita bat urte bete-barriak ebazala, il zan Derio'ko illerrian Azkarraga'tar Jose Maria "Lur Gorri" abertzale gaztea. Larrañaga'tar Peli'k agertu euskun gazte onen barruko baretasuna eta aunditasuna, gure gelara biurtu zanean eriotzea 24 ordu atzeratzea lortu ondoren.

Gaurko gazte euskaldunak izena bera be ez dabe ezagutzen. Agertu egin bear dautsegu.

Azkarraga'tar Jose Maria Gipuzkoa'ko Errenderj'n jaiou zan, 1916'ko urrillaren 29n. egunean. Batxillerra eta eskubide-sailleko ikasketak Madrid'en egin ebazan. Ikasketa orreik egiten ebazala, Erri-Aurreko Irakaskintzarako Ministeritzak zabaldu eban norgeiagora de ja gertatu eban, Trebe ta Zaintzaille arloro sartzeko eta 4.000 leiakideren artean lenengo urten eban.

Baiña bere ekintzarik bizienak Aberriarentzat jzan ziran. Euzko-Ikaskale-Batza'ren lendakari izan zan Madrid'en bertan. Egunkari eta aldizkari askotara idatzi eban: Euzkadi, Eusko Langille... Bere izen ordea "Lurgorri" zan. Abertzalegiroko batzarretan izlari eta abertzaletasunaren sendatzaille izan zan. Arrasate'ko Langilleentzat aolkulari izan zan sarritan. Aramaio'ko Luis'tarren taldean diru-zañ izan zan. Antxe igaroten eban udea eta opor-aldiak. Jaiotzaz giputza zan baiña Araba'n bizi zan abertzaleakaz ondo alkartuta. Bera be arabar bat zan.

Militarren guda sortu zanean, 1936n. urtean, ezelako baldintza barik, Eusko Alderdi Jeltzallearen menpean jarri zan, bera be alderdi orretakoa zan ezker. Bere ekintza guztiak beti daroe alderdi onen ikutua.

Beti alboratu ebazan Azkarraga'k gogorkeri-bideak lenengo une areitan. Militarren alde egozan batzuk baituak izan ziranean, baitzailleak erriko komitekoak zirala, bera baitze orrein aurka jarri zan eta alegin guztia egin eban Bilbao'n euren askatasuna lortzeko.

Euskaldunak aurka egiteko eratu ziranean, Aramaiona itzi eban eta Bilbao'ra joan eta Amayur gudarostean izena emon eban. Gero Ariztimuño gudarosteko politika-arduradun izendatu eben, eta geroago Ander Deuna Gudarostekoa be bai.

Azkarraga, Euskaldunen Gudaroste osoagaz batera, italiarren eskuetan jarri zan, 37'ko dagonillean eta españatarrak Dueso espetxera sartu eben, egindako itunaren arauak bete barik.

Espetxe onetan epaitu eben Azkarraga'tar Jose Maria. Epailariak ezer esan bearrik eukan itaundu eutsanean, auxe erantzun eban: Arro sentitzen zala Jainkoa ta Aberria goi-asmo lez aldeztu ebazalako. Epai-buruak asarrez itaundu eutson bere aberria zein zan eta Azkarraga'k erantzun eban: Nire aberria Euzkadi da. Erantzun onek abarrots aundia sortu eban epaitegian eta eriotzarako epaia ezarri eutsoen.

Epaikundea amaitu zanean, epaikariak galdera au egin eutson: naparra ta abertzale gaztea Almandoz'tar Jose Maria'gaz, au be eriotzara epaitua, ordeztutea nai ete eban. Eta Azkue'tar Ramon, eusko gudarien buru izanagaz berba egin ondoren, alkarteko ordezkuntza baiño ez ebala nai erantzun eban.

Azkue'tar Ramon 1937'ko urrillaren 15n. egunean su-izkillatu eben, gure eguneroko ingurraztian agertzen dan lez. Azkarraga'tar Jose Mari ille bi beranduago, abenduaren 16n. egunean.

Azkarraga'tar Jose Maria'k ainbat eskutitz itzi euskuzan, agur egiteko bere espetxe-gelan idatziak eta onein aldakiak laster zabaldu ziran espetxe-barruan. Gure irakurleak ezagutu-bearrekoak dirala uste dogu. Ortxe agertuko jaku ogei bat urteko gazte onen neurria. Orixe izan zan gazte abertzale au ilteko benetako zioa.

"LORE JAUSIA"

"Erbesteko lurretan ezagutu zindudan... Zu zijañan merezi zendualako talde abertzale baten "Alma Mater", "Eusko Ikas-Batza"ren bizi berria ta eraginkorra zure abertzaletasunaren zuku beroagaz berotu zenduana.

Baiña zure gogoia ez zan asetzen beste barik. Zuk JEL'erako biotzak nai zenduzan eta zeure lana egin zendun izparringien bidez. Zure idazkiak bidea agertu eutsen txakurrai. Zure duintasuna ez zan ezkutatu lotsagarriro etsaiaren aurrean... eta balak zulatu eben maitasunez beterik egoan zure bularra.

Zu, zeu baiño lenago il zan olerkariaren majllakoa izan zijañan. Bere azken olerkirako sarrerea idatzi zenduanean, ez zenduan zure azkena ain ur ikusten. Sor-tzez Garbiari abesten zeuntsan eta zure itzetan olerkariari zeuntsan maitasuna ta gorespena agiri ziran.

Ai ene! Nik al ba'zaidaz goratu zuk Lauaxeta goratu zenduan lez! (1)

Lur-Gorri, martin arabarra! Zure izen-orde ori gutzat abertzale-ikurra izango da. Ez da alperrik izango ainbeste maite zenduan lurra zure odolagaz gorrituta izatea.

Entzun, abertzaleok! Irakurriko dozuen eskutitza, eriotzeak ebagi eban idazki oso baten ordezkua da.

Ortxe usainduko dozue jausi zan !orearen azken-usain gozoan".

---

(1) "Lauaxeta" Urkiaga'tar Esteban, Bizkai'ko Mungia'koa zan. 32 urtekoa zala, bonbaketa izan eta urrengo egunean Gernika'n baitu ebenean, Erbesteko izparlari bategaz urreratu zan maiteen dogun errira, izparlariari eta mundu osoari auxe agertzeko: Gernika uria oso-osoa apurtua izan zala, aurreko egunean bonbatua izan zalako. Egi-leak... alemanen egazkiñak... eta orretarako baimena emon ebenak.

Auxe da eskutitza:
Ajuriagerra'tar Juan jaunari.
Agur.

Eriotzara doan epaitu baten barrumin biziagaz, agur esatera natortzu. Abertzale ta adiskide on guztiakaz autortu eta Jauna-artu ondoren, Jaungoikoagan neure begiak jarrita eta kristiñau on lez, une nagusi onetan neure barrua bare izan daiten, auxe zin egin bear dautsut: Njre kontzientziak ez dauala ezer salatzen, Euzkadi'ren alde gogotsu burrukatzea baiño.

Eriotzara noa, maite izan dodanagaitik bizja emoten dodalako arro. Inoz ez neban uste izango Jaungoikoak nitzat Aberriaren alde ilteko aukeratuak diranen oorea jzango ebanik.

Aurrera beti, moteldu barik, eta betikotasunera arte. Jaungoikoak emongo dausku indarra eta adorea euskaldun lez ilteko.

Agurtu egizuz... eta adiskide guztiak.

Egun bi dirala eskatu zeunstana gaur emongo dautzudala esan neutzun. Ez dot besterik emoten odolagaz izenpetutako neure izenpena baiño. Agur.

Azkarraga'tar Jose Maria"

"Lurgorri" k gorespenean egin eban azalpena eta "Espetxian" aitatzen dau gorespen au.

"Lurgorri" eta "Lauaxeta", enda baten eredu biziak! Biak idatzi eutsezan gurasoi agur-eskutitz beroak. Abenduaren 1 5'etik 16'ra bitarteko gabean Azkarraga'k auxe eskutitza idatzi eutsen guraso ta arrebai.

"Guraso ta arreba maiteok:

Izan egizue adorea, zuen semearen agurra irakurteko. Izkilludunen aurren tinko, bare, ezpanetan ezelako dardara barik, biotzeko taupadak euren senean doazela, ezartzen daustezan oker guztietatik barrua garbi eukiteak emoten dauan baretasunagaz, Benetakoa eta Nagusia dan epaikariearen aurrera noa. Agur.

Asko ma; tatu dot, aberria. Ori da niri ezarri dausten oker bakarra, baiña nitzat oore aundia da. Ez deusuet besterik eskatzen zeuek be aberria maitatzeko baiño.

Ez egin negarrik nire eriotzeagaitik. Zuen barruetan izan daitela orain nire barruan dan betjko poza. Au bai gauza ederra! Abadeak sendotu dau nire gogoa Aingeruen Ogiagaz eta onen ostean, ze garrantzi dauka eriotzeak? Ez egin negarrik! Zuek ba'zenkje zelako poza dagoan nire barruan, Euzkadi maitatu dodalako ilten nazela jakiteagaitik!

Ez bengantzarik artu nire eriotzeagaitik. Adorea ta abertzaletasuna, abertzale-tsuna. Orixe da eskatzen dodan bengantza bakarra.

Eta gure abizena zikindu egin dogula esan dabena, zuek auxe esan: Goi-asmo bategaitik ilten diranak, abizena beti ospatzen dabela.

Betikotasunera arte. Agur. Gaur iñoz baiño geiago maite zaituen zuen semeak.

Jose Mari".

18 urtekoa dan bere anai gazteari, (au be eriotzara epaitua, zein izan ete zan orien errua, Jose Mari'ren anai izatea izan ezik?) urrengo eskutitza idazten dau-tso:

"Anai maitea:

Jaungoikoak dei egiten daust eta beragana noa, bare, gozo, barrua pozez beterik dodala, eta nire kontzientziak, Epaille Nagusiaren aurrera aurkezteko orduan, ezetan salatzen ez nauala. Epaikari Nagusi onek ez dau utzik egiten bere epaietan.

Zuk ez izan bildurrik, Emilian maitea! Nire pultsua ez da aldatzen izkilludunen aurrean. Ondo dakizu egiten daustezan salakuntza guztien aurrean ni errubakoa nazela. Ori esan egiezu aitari, amari eta arrebai. Oneik orain iñoz baiño geiago maite dodaz eta ondo dakie nire kontzientziak ez nauela ezertan salatzen. Abadeak sendotu gaitu gure erlejiñoak emoten dauzan sendagarriakaz eta beste ezer ez dot itxaroten mundu onetatik.

Ez dot nai iñok bengantzarik artzerik, anai maitea. Eskatzen dautzudan bengantza bakarra auxe da: Bene-benetan maite dogun goi-asmoagaitik sutsu eta gogotsu lan egin daizula.

Ez itzi bakarrik gurasoak une baten be. Maitatu egizuz nik beti maite izan dodazan lez. Nigaz datoz Olabarrieta, Barrondo, Larrañaga'tar Peli, Amadoz... azkenengo au naparren orde. Errukarria Naparroa! Errukarria Araba! Errukarria Euzkadi!

Nire agurra eroan egiezu gelan eta gudarostean gugaz jbilliai eta Dueso'n nigaz batera Euzkadi'gaitik nekeak artu ebezanai.

Orrei eta guztioi, agur. Ez egin negarrik nire eriotzeagaitik. Poztu ta alaitu zai-teze, ni pozik eta alai noa-ta. Agur. Benetan eta orain iñoz baiño geiago maite zai-tuan zure anaiak.

P.D. Nire izenean biotzez agur egiezu Salaberri'tar Santos'en sendiari, Zaran-dona, Ormaetxea (Erramon'ek ba-daukaz beste nire eskutitz batzuk) eta nire lagun on guztiai.

Jose Mari"

Antzeko barru-baretasuna miresten dogu, ordu batzuk aurretik ikertu eben osaba-izekoai egin eutsen eskutitzean.

Osaba-izeko maiteok:

Aduak alantxe nai izan daualako, egun beratan idazten dot zuen ikustaldiagai-tik eskerrak emoteko txartela eta nire agurra.

Bare-bare noa eriotzara, egin dausten salakuntza gorrotagarrietatik bat be nire barruan aurkitzen ez dodala. Goi-asmo bategaitik egin dot burrukea eta orrexe-gaitik naroe eriotzara.

Ez daukat dar-darrik eriotzearen aurrean. Abadeak ondo sendotu dauz gure gogoak eta Epaikari Nagusiaren aurrean, bere epaietan iñoz utsik egiten ez daua-naren aurrean, bare aurkitzen naz.

Izekoai eta maite dodazan lengusuai, besarkada aundi bat eta zuk, osaba, esker onez naukazu nigaitik egin dozunakaitik eta artu beste besarkada bat zure lobearengandik.

Jose Mari

Egun baten, amabost urte geroago, izan neban "Lur-gorri"ren amatxu ezagutzeko aukerea. Euskal-azia erne zaneko urteak ziran. Iñok berba egiten ez eban eta guztiak lotsaz ebiltzan, urteak joan ziran.

Euzko Gaztedi, euskaldunen erresistentzi ekintzaren aurrelaria, asi zan etxe-ondakiñen artetik urteten. Gaur umekeri bat dala dirudi, baiña zelako poza sortzen eben ikurriñak San Mames'en, Uliá'n, 46'n. urtean Bilbao'n egin zan Aberri-egunean, su-iltzailleak Bilbao'ko Areatza'n ikurrinak kendu nai ez-eta ibilli zira-nean, zugatzetan agertzen ziran 40 edo 50 ikurrin kentzeko nagi.

Eta arako 48n. urteko aberri-eguna. Arratsaldeko ordu bietan, Donosti'ko Irratian albiste-orduan, España'ko irratan ebagia egin eta au entzun zanean:

"Emen Euzkadi Irratia. Gaur aberri-eguna da eta Euskalerriko agintariak legezkoak dirala ziurtatzen dogu".

Zelako lerkai!

Mola gudalburuak ordurako egaz egin bear izan eban Bilbao'ko Areatzan eukan lekutik. Artxanda'n Euzkadi izen aundia eta kendu-eziña agertu zan. Antxe dago ikusi nai dauanarentzat. Euzkadi ez da il!

Ori dana agertzen neutsan nik 50n. urte aretan Lurgorri'ren amatxu'ri. Gure ardurak eta berbizkundera agertzen neutsazan eta zelako gaztedi ederra egoan ori bultzatzeko, zelako odol barria etorren.

Berak orduan apal-apal esan eustan:

Eta nik uste neban gure Jose Mari'ren eriotzea alperrekoa izan zala!

Azkarraga'tar Jose Maria 1937n. urteko abenduaren 16n. egunean, goiz-alde otz baten il zan. Beragaz batera izan ziran su-izkillatuak, gure burrukan eta espe-txeko lenengo illeetan kideko izan ziran beste 33 adiskide maitagarri.

AZKARRAGA'TAR GOTZON'EK
(Euskeratu: Olazar'tar Martin'ek)

JESUS PEÑA'REN EREDUA

Gure anai-arteko guda ontan, agertu zaigu eredu bat ezin deguna utzi, alde-rantziz jarraitu bear genukena, Josu Peña ren emaitza.

Josu Peña k izkillatzen dutenean ogeta bi urte ditu ta badu ordurako idazlan mordua idatzia ta aldizkarietan argitaratuak.

Alderdi batetik, garai artako gaztediak in bizi da ta lana egiten du. Bere idazlanak garai artako aldizkari onenetan argitaratuak daude.

Gaiñera, euskalduna dugu mutil-au, ta euskaraz itz egin ta asmatzen du; orregaitik erakusten dizkigu gure izkuntzaren edertasunak; ta gure ikerketak bear du nai-ta nai-ez begi-aurrean euki, orrelako gizon berezia; gure ekintza da illunpetik ataratzea. Orrela egiten da gure erriaren edestia ta kultura.

Guk euskeraz idazten degula gure anai arteko gudari buruz, zabaltzen degu gure literaturaren larraña ta erria; orrela beartzen ditugu ere gure lanak euskal kultura zabaltzen.

Josu Peña'k erakutsiko digu, nola ez, gure literaturaren argitasuna ta illuntasunak argitara eramaten; ortxe ikusiko degu nolako indarra daukan iruzurrak ta zenbateraiño izan diteken kaltegarria. Gaiñera gazte onek erakutsiko digu, anai-arteko gudaren erroak nun dauden; bear bearrezkoa da guk danok ezagutzea.

NOR DOGU IDAZLE GAZTE-AU?

Jesus Peña izenarekin batajotu zuten, nolako nortasunaren jabe dan ikusi bear guke; onena bere argazkia agertzea; eta errian Josu Peña gizon langille bezela artua daukate. Astegunetan fabrikari lan egiten du, langille-erri batean jaio ta bizi da Aretxabaletan, gurasoak ere langilleak ditu.

Ortik alde, aste-bukaeran beste gai batzuk dabizki eskuetan; beste zerbaiteen aurkezle bezela, batez ere San Antonio irin-fabrikari ere ordezkari bezela.

Danera "Kongregationn laguntzen djo, batez ere bideak antolatzen eta ekin-tzak aurrera eramaten. Kongregatió ko idazkaritza berak dauka, garai bardiñean batzoki ko ordezkari-tza berak darama.

Gizon garbia da, zuzen bizi da, zuzentasuna maite ditu, bere arduradunak maite ditu ere.

Irudi bat bere buruakin egiña du. Alderdi guztietan argia ta maitasuna dario.

Bere lanetan, batez ere idazten, zorrotz eta garbi lan egiten du. Erriko eskola bukatzen danean, beste gazteekin batera billatzen da, ekintza jatorrak egiteko argitasun berezi bat lortu du. Ziur nago, lider bat izango zala, orrela, batzoki-ekin ere idatziko zuen.

Gazte langille ta jatorrakin bat egingo zuan, ala guztiz ere karlista batzuek begi-tartean izango zuten. Ala dio batek: "Ez dezala bere anka emen sartu, laster bere bizia bukatuko da". Andik gutxiara jakin zuten garbitu zutela, erietxetik atera eta garbitu zuten.

Andik denbora batera, meza bat atera zuten denentazat. Orrela gelditu ziran gauzak.

Oraingo lan onetan, mutil gazte au, eredu bat bezala gelditzen da.

IRITZI ARIÑA

Izen aundiko idazleak, len ondo egiñeko lanen gizonak, Josu Peña'ri buruz mintzo dire, esanez gazte au, errijetako korresponsal bat dela; onek esan nai du errietako berrien idazlea edo berri emallea.

Elertietan edo idaz-malletan, erriko berrj-emallea gaj ariñaren egillea da, benetan idazle soilarena. Ikerketa au amaitu ondotik, idazleak diotena Josu Peña'gaz ez dela ain zuzen esana, oartuko gera.

Bai egia da gazte onen idazlanak, gutxijnaz aipatutako erriko mailla orretan, erriko berri emalle baten lanak ditugula, baña ikusiko dugunez, iritzi au, ez dugu gehiago bage gurea egiten.

IRITZI ARIÑAREN AURKA

Jesus Peñá ren elertjari buruz, gaur arte esandakoa, nai ta naiez aldatu bearra dago. Mutj gazte onen ikerketak agintzen digute ori egitea.

Emen eta an, al genuen tokian arkitutako idazleen ikerketak beste doñu bat jotzen dute.

Dena dela beste iritzi bat iristera beartzen gaituzte.

Gure idazle au oso gaztea dugularik ogeitabi urte ditu, garai artako egunkari ta aldizkarietan lanean dabil. Bere lan ojek, garai artako aldizkarj ezagunenetan agertzen ditu. Adibidez "Gure mutillak", "Euzkadi", "Argia" eta "Eguna" Ez ote da geiegitxo bere adiñako gazte betentzat?.

Naiz erri koxkor baten berri emalle bezala agertu, bere bizitzan lau urrats nagusien giroa ta buruaustek azaltzen ditu, baita ere idazle trebe baten esku ona.

Erabilitako gaiak, gutxi gora bera lau dira, garrantzi paregabekoak egun aietarako. Garai artako edestiaren muñña ondo ezagutzen du, oso gazterik asita, indar aundiko idazle baten aurrean gaudela aijtortu bear.

Berez etorkjzun eder baten idazlea dugu gure eskuartean. Bañan etorkizun aundiko idazlea ikusten dugula, betiko desegina uzten dute, bere gaztaroan. Erraldoia jotzen dute. Erio ori galera aundienetakoa da Euskalerrientzat.

Gure erriak, geienetan, erriko berri-emalleak ondo ikusten ditu. Nolako gertakizunak agertzen diren tokj askotan, egutegien bidez jakiten digu; nolako egunetan alako ekintzak.

Josu Peñak erriko berrien inguru osoa gordetzen du bañan askozaz urrutia-go jotzen alegintzen da. Zerbait eta nunbait gertatzen dela beste gai berexiren bat erabiltzen du, indar eta trebetasunarekjn. Antxe dijoa zuzenean, naj duen

bidetik barrena, gizon egiña bezala, argitasun osoa emanaz. Erriko berriak ikuitzen ditu, bai, baiñan zerbait ge;ago emanaz. Ala ba, zerbait aundiagoa arkj-tzen dugu Josu Peña'ren idazkietan.

ITURRI SENDOAK

Emen atal onetan sartzan ditugu, guk bildutako lan guztiak:

"Gure Mutillak" delako aldizkarian	bat	1
"Euzkadi" delakoan	zortzi	8
"Argia" delakoan	amaika	11
"Eguna" delakoan	lau	4

24

Danetara 24 idazlan zenbatzen ditugu.

Gure esker beroenak, Mari Karmen Gomez andereari, Gazteiz'ko liburu-etxe nagusiaren zuzendariari eman nai dizkiogu, batez ere gai guzti auek biltzen eta billatzen alegindu delako. Ementxen, lan ontatik, ain zuzen, berriz eta berriz esker onenak ematen dizkiogu, erabaki genuen bezala. Oso eskertsu gaude emakume zuzendari langile onekin.

Gure gaiari eusten diogula, esan bearra degu, Josu Peña oso idazle ona dugula eta aberastutzen gaituna, bere garaiko kulturazko ga;etan. Guk danok eredu bezala euki dezakegu. Benetan, asko ematen digu.

ETEKIÑA BILDUZ

Lenengo idazlanak Luistarren jaia nola ospatu zuten esaten digu. "Congregatio"ko gazteen ekintza oietaz mintzo da. Egun ura nola ospatu zuten ad;erazten digu xeetasun ugariekin.

Aita Aguirre'ren zuzendaritzapean lana egiten dute. Baiñan itzik ez erabillitako gaiari buruz. Giroa, asmoak, argibidea nolakoak izan ziren ez ditu ikuitzen ere. Gaztegia izaki ori egiteko. Gaiak, gai bezala ez agertazea, izan leike errespetuz egitea eta izatea.

Gaztedi ura, ain ederra, nundik datorren ere esaten digu. Ala dio: "Donosti'tik, Arrasate, Durango"tik datoz. Buru bezala Aita Aguirre ari da lanean, eta Antonio Murillo egunkariaren zuzendari bezala, ikusten dugu. Talde ederra daukate zuzendarien laguntzalle bezala, eta oien artean, baita ere Josu Peña.

Danen artean eunen bat mutil bildu dituzte.

"Gure Mutillak" delako aldizkaria 1933'garren urtean sortu zuten, "Congregazioe'kin" lana egiteko. Aldizkari au 1937'garren urtean ixildu zen.

BIGARREN MALLA DELAKOAN

Bigarren malla, "Euzkadi" aldizkarian, an argitaratutako bere idazti guztietan agertzen zaigu.

Zortzi idazlan, "Euzkadi" aldizkarian arkitu ditugu argitaratuak. "Euzkadi" aldizkaria 1913'garren urtean asten da agertzen. Aldizkariak anaiarteko guda arte irauten du.

Bi neurriko gaiak agertzen dira or: alde batetik; deituko genukena gogotik aberzaletasunaren etekiña, eta beste aldetik etsaiaren gorrotoa. Lenengo talde orretan bilduak agertuko ditugu itz eta asmo aipagarriak. **BIGARREN TALDE ORRETAN SARTUAK IZANGO DIRA GUK DEITUKO DITUGUNAK ESKUBITARREN ALDERDI MAKALA, JOKABIDE ZIKIÑA.**

Gure idazle onek berri jakingarria emango digu; berak dionez, "karlistak" irabazi dute, azkeneko auteskundeetan baserrietan. Emakumeen bidez alderdiak arrakasta aundia lortu du, auteskunde oietan. Erriko semea dan Loramendi'ri gazteak omenaldi eder bat ari zaizkiote antolatzen.

Aberzaleen asmoak zabaltzen ari direnak Monzon, Aguirre, Prieto eta abar Konzierto Ekonomikoa ere Aretxabaletan Luistarren jaiekin asten da, aisatua izaten, "Ez dut uste iñoiz aztuko zaiela", dio gure idazleak, Jesus Peña'k.

IRUGARREN JOKABIDEA

Oraingo ataltxo onek salbazioko bideak obeto ezagutzeko aukera ematen digu. "Argia" asteroko aldizkarian agertzen dira euskaraz Donosti'n, 1921'garren urtea ezkeretik, eta 1936'garren urtea arte. Danetara amaika idazlan arkitu ditugu, "Argian" argitaratuak. Jesus Peña'k erabiltzen dun gaia "burla" edo ixeka da.

Nunbait neskak erdaraz egiten dute eta euskaraz egitea lotsa ematen die. Ez dakjte oso ondo euskaraz irakurtzen, eta parregarria da nola egiten duten erderaz. "Doña Konstanzia" karlisten aldizkariaren zuzendaria, oso aserre egonen da.

Ixeka antziña garaiko jokabidea da, enda edo erri txikietan asko erabiltzen dena. Giro orretan sortuak dire izengojti, elezar eta berri zunbait, norbait atsegin ez zenian, ondo ez uzteko besteen aurrean. Gaizki esanak gogoan artzen ditu eta bear ez direnean ateratzen, "oker eta zuzen" itzetan, dena parregarria gelditzen da. Ramiro de Maeztu toki txarretan gogoratzen du.

Itz traketsak sartzen ditu ta bersotan jartzen al dan okerreana. Orrela itzak parregarri erabiltzen ditu, gañera olerkiak, naita al dun txarrenak egiten ditu. Okerraren bidez gauzak ankaz gora deitzen ditu, baita erabiltzen. Orrela okerrak bi bider aundiagoak ikusten dire... Berez etorriko ba lira bezala gauzak esaten ditu; alaxekoak ba lira bezala.

Etsaia zapaltzeko ixeka erabiltzen zan, batez ere burua makur arazteko. Orrekin etsaia parregarria ikusi bear, makur gelditzen da itzak bear bezala neur-

tzen ez ditula. Frantzez itzak ere trakets erabiltzen ditu: "Vous monsieur, COMMENT LE PORTE VOUS".

Garbi ta ongi ikusi dezakeguna da ixeka egiten oso ondo dakila gure idazle gazte onek, etsaiarentzat ere beldurgarria zen ta kaltegarria, nornaikin sartzen zen Jesus Peña, baita ere Ramiro de Maeztu erdal idazlearekin. Irain egiten alegintzen da. Alde batetik bear diran itzak ezagutzen ditu, baita berri txarretan sartzen. Bi aldiz mintzo da. Berez sortzen zaio. Etsaiak zanpatzen ditu. Euskaraz itzak naiko gordiñak ez ditunian arkitzen erdal izkuntzatik artzen ditu, bear ditunak. Ikus eredu maiz gordiña:

"Menos pasión Patxikote
que te veo el cogote"

Bestealdetik egia da, egunkarian, idazlanak bat bestearen ondoan datoztela ixeka egiten, uzten d;otela argitaratzen gure idazle gazteari. Garai illun ta naiko beltzak datoztela, ez da arritzekoa orrelako etsai beldurgarriak iltzeko zerrendan sartzea ta eukitzea, gure idazle gaztearen garbiketa era bat lortzeko.

LAUGARREN MALLA

Bere bizitzaren azkeneko malla arkitzen dugu oraingo onetan; "EGUNA" egunkarian euskeraz lau idazlan argitaratzen ditu. "EGUNA" egunkaria, euskaraz idatzia Bilbo'n ateratzen dute, 1937'garren urtean bakarrik. Guda garaian gaude. Idazki oietan gudaren giroa nabaritzen dugu.

Idazlea eragozpen aundi oietan gizon arkitzen dugu. Betebearraren aurrean, bakarrik, ixilik dago. Alaxen giro txarraren usaia artzen du.

Barrena miñak erretzen, erreztasunaren besoetan ez da erortzen. Gizon jokutzen du. Alduna aberriaren alde eta obekiena jokutzen alegintzen da. Parregarria dena baztertzen du. Azkeneraño osorik irautea da bere asmoa. Naiz barrena lertzen euki bera beti gizon, eta itzari eutsi azkeneraño.

Berri gutxi ematen ditu, barrenak nabari. Gabonetan len, sendi osoa bilduta. Eguberriak ospatzen zituzten. Idazle-izena ere aldatu diote. Emendik aurrera "Beltza" deituko dute. Azken gaia idazlanaren VI"garren Eibarren ostiko partidua izanen dute, jaialdi bakarra ospatuko dute. Irabazleak Aretxabaletatarrak izanen dira. Aberri eguna Eibarren, jai aldi bikotin ospatu zen. Azken idazlanak ala dio: "VI"garren Aberri eguna nolakoa izan zan agertzen dugu.

Eibarren jai aldi ederra ospatu zen: lasterketa, arrijasotzalleak, bazkaria, pelotak jokaldia... illunabarrean eusko dantzak. Zaragoitia lagundiak antolatutako jaiak, zorigaitza aundiakin ospatuak izan ziran. Gazte aiek ala diote: "ORI umo-rea. Ementxen azken atsa..."

Urrengo urtean, Euskadi'n euskaldunak eskuak lotuta. Azkeneko izkiekin esaten zigunak agertzen du nola uste ez zuena gertatuko zan: "Guretatik ez dute iñor irail edo afusilatu..."

Bi anaiak berdintzen ditun arazo nagusiak, karlistak alde batetik eta abertzaleak bestetik, auxe da: Jose Peñak bere iritzi karlistak espagnolistik dira besteak ez.

Orren aurretik auxe esaten zuen: "Gure anaiak ba datoz gurekin euskotarrekin". "Paxistak eta karlistak", anaiak deitzen ditu..." Nik uste det pasatuko dirala geiago alderdi ontara..." influentzi puxka bat ba degu "paxista" artean, ba asko gure anaiak dira..."

Ementxen ikusten ditugu amets-legor (utópico) Josu Peñá ren gogoetak; aurren, karlistak anaiak bezala artzen ditu; aberzaleen alde irri;statuko dirala uste du; irajllak betiko legor ;zanen d;ren, egitazko giz-jokabideetatik oso urruti b;zi da. Tamalgarria. Goizean goizeko otzarekin, etxetik ixillik aterata, erbia bezala garbituko dute ogeitabi urteko mutilla, gure idazlea JOSU PEÑA.

AZKEN XEETASUNAK: IDAZLEEN ARTEKO IKUTUA

Gure idazlea, obeto ezagutzeakin, xeetasun garrantzi aundikoak aztertu bearko ditugu.

EUSKERA

Danez gain esan dezakeguna auxe da: erabiltzen duen euskara guipuzkoa-rra dala. Bai lexikoaren aldetik bai izkuntzaren itxuragatik, arpegiari begiraturaz.

Gañera aditzak ere ba du berex;tusun aundi bat.

"Aitza" itzarekin bere idazlan guztiak izenpetzen ditu.

"Peña" itzak erderaz orixe bera esan nai du.

Euskera oso garbia erabiltzen alegintzen da.

Ba dauka egokitasuna ta txinparta. Bereixten du oso ongi bere izkuntza, Joskerari asko begiratzen dio.

Ementxen, orrian aurreratzen ditugu eredu eder batzuek, ematen dizkiguten ikusiak esateko:

"Ederki bete dezute zuen egin bearra"

("GURE MUTILLAK - AZILA Aretxabaleta-Luistarren jaiaz)

"Alaitasun aundiagaz igaro genduan

bazkariko denbora... gazteari

dagokion era" (GURE MUTILLA - Azila 1933, 59 zenbak)

Oso gazterik asi zitzaigun idatz lanetan; emezortzi urtekin.

Emezortzi urteekin a;tari eskuratzen dizkio eredu asko.

Emezortzi urteekin asten da lanean egunkari onenetakoetan.

Bere idazkietan noizbeinka erabiltzen ditu itz zallak edo gogorrak.

Ezin dugu aztu itz guzti oien eragille bezala Sabino berbera dabilkigula lanean eta ikasle onak, gai oiek eusten dabiltzala... Euskal idazleak erdararekin kutsatu gabe egia mendearekin azia ematen asi ziran. Orrelaxe arkitzen z;tuzten lenengo jokabideak.

Ara emen eredu batzuek:

Gureneraño,
Aneurkin,
Eritxadon,
Oturuntza (almuerzo)
Otodontza
AUTARKIA (EUZKADI, 1935, BAGILLA 2)
IZPER (Noticia)
USKURTZA (Religión) (EUZKADI, 1934, VIII-16)1
JAURA NAGUSIA (Misa Mayor)
GURENDA (1935 EUZKADI, BAGILLA 2)
"TXINDIRIK (EUZKADI, 1935, VIII-16)
Aldunak edo Diputadoak...eta abar.

Josu Peña euskal idazle deitu dezakegu, berak egindako idazlanak ogeitalau dira. Oietatik bat bakarrik dago erdaraz.

Erdaraz egiña auxe da "Euzkadi - 24 Idazlearen zenbakia).

IZENEN ZERRENDA

Jesús Peñak ematen dizkigun errien berriak; n izenen zerrenda ugari deza-gun... Izen oiek zerbait esaten digute. Gai batzuek agertuaz nolako garrantzia daukaten gure idazle gaztearentzat ta ori dena gure idazlearen ingurua agertzen digutelako. Iru gai nagusi ditugu aidean: erlijioak, jolasak eta aberzaletasuna... Josuk aurpegi guzti oiek ezagutzen zituen. Giro baten ezaugarri dira.

Izenen giltzari Lorentxo Peña, Josu'ren anaia dugu. Bat, emango dizkigu balio aundiko berri batzuek eta orrekin mesede ederra egiten digu... Lorentxo Peñak oso ondo ezagutzen du bere erria.

IZEN-ZERRENDEN AZTERKETA

Lenengo izena argitaratzen dun egunkaria GURE MUTILLAK delakoa da.

EGUNKARIAN AGERTZEN ZAIGU ARGITARATUA (GURE MUTILLAK, 1933-Azila) aipatzen ditu eta batez ere garai artako ari diranetaz... Orduko arduraduna gizon aundia daukagu benetan. Langille amorratua da. Aberzaleak anai-arte-ko guda galtzen dutela, beste jesuita aberzaleen antzera erbestera dijoa. Eunka daude erligio-gizonak erbesteratuak eta atzerrian lan egiten dutenak, eta aberri; k urruti biziko direnak. Konbentu bakoitxean daukagu "makis" antzeko guda. Eskubitarrek ;karagarritzko garbiketak egiten dituzte. Atal ori idatzi gabe dago gaur oraindik. Egiña izan ezkeroko asko ikasiko genuke...

Aita Jorge Aguirre'ren berriak Aita Olar;agak, Loiolako artxiboen arduradunak ematen dizkigu. Esker beroenak emendik bidaltzen dizkiogu.

Lenengo izenen zerrenda lenengo idazlanetan arkitzen dugu; idazlan ori ede-renetakoa daukagu. Leenengo idazlan onetan orrelako zugaitz ondoa datza.

Ementxen bertan iltzen zaigu, bizi da onetakoz.

Lenengo izen zerrenda onetan, danez gain izen aundi bat. Kongregationen arduradunaren argazkia agertzen zaigu; gazteen arduraduna aita Jorge Aguirre. Gizon oneri dagozkion berrjak aita Olariagak, Loiola'ko paper-zarren zaindaria eman dizkigu. Emendik eskerrik beroenak bidaltzen dizkiot... Zegamanjaio zen Aita Jorge Aguirre, 1885'garren urtean eta New Yorken il zen 1947'garren urtean... Jesus'en lagunarka delako elkartean 1905'garren urtean egiten du sarrera. Oña'n ikasten du filosofia, 1909'garren urtean... 1912'garren urtean Orduña'n asten ditu irakaskintzazko ikasketak. 1916'garren urtean Oña'ra doa teologia ikastera... Ikerpide garaia Deusto'ko ikasbide nagusian asten du. 1928'garren urtean Donostia'n jartzen dute lanean Kongregatio'ko gazteekin; ana; arteko borroka asi arte or dago (1936)...

Militarrak Euskalerrria eskuratzen dutela ertain-amerikara bialtzen dute. Esan Bezala New York'en iltzen da. Euskalerrriko ekaitz andi ortan, Aita J. Aguirrek' lana erruz egin zuen gazteekin. Oso langillea genuen eta buruz argia.

Ortxen agertzen zaizkigu izenen lenengo talde aundi orren inguruan. Beste izen batzuek Gure Mutillak, 1933.

- Aita Aguirre'ren langutzalle aundiak ditugu:

  - Elejalde'tar Blas: Luis'tarren lendakaria.

- Zumalabe Agustin: izlaria ta luistarra euskaldunen lege gizonen elkar-tea.

- Jose Peñak itzaldi bat ere eman zien.

Aipatu bearra ere Aretxabaletako LUISTARREN Meza emallea.

Meza emallea Arrasateko Arzipreste Juan Jose Arjñ, gero fusilatu zutena. (Gure Mutilla, 1933, azil).

Meza ondotik lasterketa izan zan, Lojendio Jose Maria, lege gizona. Talde orretan sartzen du bere izena.

Irabazle, Gatzaga'ko Arana'tar urrengo izenen taldea Euzkadi aldizkarian daukagu, pelota jokua izan zan.

Errenkan urrengo ekintza bataioa dugu; bi datoz. Lekukoak agertzen dire; Aita Julen Garro, ta ama Erretolaza'tar Serape. Joseba Iñak; euskel izen polita ezarri diote. Aita ta ama aberzaleak dira.

Beste bataioa Jose-Marina daukagu. Aita Urzelai'tar Simon dugu ta ama Madinabeitia'tar Julene (Euzkadi, 1934-V-4), kalean zuten baserria. Sendi ona. Urrango izenen zerrendak izlari batzuek aipatzen ditu (Euzkadi 1934-6-8). Izlari ospetsu oiek aukeratu dira:

- Alberdi'tar Maximo. Solidarietako eusko langillen idazkari dugu.

- Goikoetxea'tar Erroman ta Linazasoro'tar Karla.

- (Altzeta) Euskalerrri osoan ezagutzen dituzte, izlari aberzaleak oso onak bezala.

- Ugartetxea'tar Donota maiz lanean entzuten zana. Erbestetik etorritako izlaria.

Beste izenen zerrenda GALDERETAn dago (Euzkadi 1935-IV-24). Iru izar aundien izenak daude, erraldoien ereduak (Euzkadi-1935-4-24):

- Montzon, orduan gizona aundia ta gaztea, Ganuza'tar batekin ezkondua, Eskoriaza'n.

- Aguirre Jose Antonio, goimallako izlaria. Andik gutxira Lendakari izango dana
- Prieto, goimallako izlaria.

Bedoña'n Loramendi'n omenaldia dala ta, ekintza au geroko gertakizuna bezala gelditzen da. (Euzkadi-1935-Bagilla). Onen ondotik ezkontza dator (Euzkadi 1935-urrilla).

An alpatuak daudenak:

- Aguirre'tar Boni.
- Gaztañaga'tar Errupin.

BESTE EZKONTZA:

- Aguirre Gabirja Iñaki, Eibar'ko Unzeta'ren alabarekin. Oso gizon ona Lorentxo Peña'ren nagusia izanen, gazterik illa.

Azken zerrenda gudaritza delako taldea (Euzkadi 1935-X-29):

Urte artako kintoak ziran:

- Sasiain'dar Zezili, anaiarteko gudan i1 zan.
- Urrutia'tar Felix, Saseta gudari taldean j1 zan.
- Del Teso'tar Kelmen, etorkiña zan. Larogei urtekjñ il zan.
- Zubizarreta'tar Keperin, gizon on bat zan.
Olabe beserrian jaioa, Franko'ren aldean il zen.
- Zubizarreta'tar Lander Bolina baserrikoa.
- Unzueta'tar J. Mirena.
- Josu Peña'ren kinto lagunak ziren.

"Argia" delako egunkarian, Iñaki Deunaren egunean egindako bersolarien saioak agertu ziren... Baserri ta Txapel ari dira elkar zirikatzen eta Baserrik berso guztiz ederra gure Jose Peña'ri opa dio, (ARGIA, 1935-IX-29)... Berso ori orrela asten da:

"Arrasatera etorri naiz
andregai baten billa...

Orduko bersolari onenetakoak dira:

Txapel-Azpeitiko bersolari bat.

Basarri joan dan urtean il da, 1999 garrenean (ARGIA, 1935-Dagoniltik 11)

Erriko jaiak direla ta beste izenen zerrenda ematen digu.

Oraingo onetan txjrrindulariak dira:

Montero anajak-Irundarrak.

Trueba-Santander'tarra.

Eskerra-Bizkaitarra.

Eskurriet-Balenziarra.

Jaioitza batekin lotuak izen batzuek agertzen dira. Urzelai'ta Kosme'ren emazteak neskati1 bat izan du. Mjren Josune jarri diote izena. Oso gizon jatorra dugu Kosme. Lenengo emaztea iltzen zaio ta berriz ezkontzen da. Dagoneko il ziren biyek,

Illeta baten barriakin, bizpauri izen ematen zaizkigu:

Altube'tar Peli il da. Bere semea Jon ere il da..., Orren ondotik bizpauri ezkontza berriak ditugu:

- Senarra, Arenaza'tar Eladio, baserritarra dugu.

- Emaztea berriz Aguriano'tar Justina. Oso emakume ederra dela esaten zaigu.

Besteak ezkontzan dauzkagu:

Madina Jauna, Orueta'tar Meltxorarekin MEDINA BANKUKO LANGILLEA DUGU. Gero fusilatua izan zan

1935'kintako mutillak izan zuten soldadu kintatik joan bearra:

- Azuatar Bitorino, Madrid'era (Argia).
Arrasaten lana egiten jarraitu zaien.
- Urrutia'tar Peli gudari spilara eskeni.
- Zubizarreta'tar Leandro ta
- Zubizarreta'tar Seberiano, Logroño'ra.
- Unzueta'tar Santi,
- Urliamendi'tar Juanito,
- Del Teso'tar Klemente
- Uribeetxeberria Kepa, Burgos'era,
- Sasiain'dar Zezilio ta Peña'tar josu, Santander'era.

Apaiz berria ere agertzen da, Jauregi Justo, Alkatearen anai gaztea.

Pelota partidua dalata izen pila aipatuak daude:

Etzaniz anaiak Sustarra ta Uribe'rekin neurtzen.

OSO PELOTARI ONA Sustarra agertzen da.

Bigarren partidua: Gabilondo ta Alberdi Aretxabaletarrak

Arrasate'ko Etxeberria eta Sara'ren aurka.

Etxeberria ori da "Zurdo de Mondragón" geroago deitua.

Alberdi ta Etxeberria oso egoki jokatu ziran.

Aberri eguna ospatzen dala Laisterketa egin zan. Besten gañatik agertu ziran Goxenola, Bengoetxea ta Uriarte izan ziran. (Eguna, 1937-Epaillak 31).

Arri jasotzalea ere izan zuten TXATO izenekoa.

Txato ta Alberdi txistua jotzen oso yayoak agertu ziren.

Pelotarien izenak azkenak. Alberdi ta Larrañagak, Lekume ta Elustondo'ri. (Eguna-1937 Epaillak 31).

Zorrotz aztertuz izenen zerrenda luze oietan agertzen dena auxe ikusten dugu: Izen ojekin ematen zaizkigun berriekin esaten zaigu, berri oiek oso bereziak direla ta nolabait Jesus Peñaren biziak ikusi bear duenak. Izan oiek naiko lotuak daude Jesus Peña'ren bizitzarekin. Or agertzen diren jakabideekin naikoa maite ditu eta oso atsegiñak zaizkio. Berri oiek eta ez besteek dute garrantzia gure idazlearentzak. Edozein berrjak ez dute balio, baizik beretzat zerbait esan nai dutenak. Berri oiek bere nortasunarekin nolabait lotuak daude.

JOSU PEÑA TA BASARRI

Gauza bat dakigu garbi asko, alkarren berriak, gertakizun onenak, Josu Peña'k ematen dizkigula. (Argia 1935-12-4).

Lenengo urratsa: Josu Peña'ren idazlana dago gai oni buruz argitaratua. Josu Peña'k Aretxabaletako jaien berriak ematen ditu, bersolari bi ekarten ditula: bat "Txato" eta bestea "Basarri".

Peña'k esaten digu aspaldi, Baserri'ri entzuteko zeletasuna zeukala. Ezin ditu gogoratu emen botatako bertsoak, bakar bat ezik, ezaguna, ala asten da:

Arrasatera etorri naiz
andra gaia baten billa
ogeta bi urteko mutilla

Gerxeago: 1-bezelako bersolari gutxi izaten dira, para;so bezelakoak, asko bear genituzke.

Baserr;ik auxe dio: mutil egokia dala andre gaien billa dabilzanentzat, baino ez du iritzirik agertzen Josu Peña'ri buruz idazle bezela. Ez alda naikoa esaten orrekin. Naiko mingarria da Josu Peña'rentzat.

Josu Peña il zuten urte berean, Basarri'k eskeintzen dizkio iru berso, eta berso oietan garrantzitsu aipatzen duena: "mando bat nola ingurutu zaien patataz betea. Jan dituzte patatak eta mandoari zigorra eman diote". Basarri'k esaten duana: "mando ori, gizonak baiño argiagoa dala".

Berriz agertzen zaigu, nola Basarri ri etzaiola ajolik Josu Peña ren idaztien edertasuna.

Naiko gogorra ori jakitea Josu Peña'rentzat.

"AITZA" IDAZLE LAGUNARI...

Gure "Aitza" jatorrak
Zer berri dakazki?
lengoa irakurriko
zenioten nozki;
mando bat ingura zaie
patata ta guzti,
azitarako asko
ez dezute utzi,
arrane pikaruak
etzaudete gaizki.

||

Zeuen mando beltz ori
portatu zaizute,
gixadu jana ederki
gozatu dizute;
deklarazioak ere
egin dizkizute,
mail ordez pentsua
eman zaiozute,
etzerate gizonak
iltzen badezute.

Zintzo inguratu da
 zeuen sallerano,
 janarjz kargatuta
 lepo azurrerano;
 politikarik ez dula
 berak emen dano,
 paxiotar, reketek,
 milla demonio,
 mando ori argiako
 oiek denak bano.

(Eguna, 1937-111-6)

"BASARRI", Inazio Eizmendi Manterola

GAURKO OLERKARI BATEN IRITZIA

Josu Peñaren idaztiak irakurtzen zoazela erri maillako bertsolari gazteari gaur eman dugu aztertzeko. Garbi jkusi nai genuen bertsolari berrj batek zer esango zigun atzoko gazte baten azterketari buruz lasterka batean. Joxe Iñaxio Salaberria gaurko gazte bat degu euskaldun berri batr Gazte au oso euskalduna degu naiz ta iri aundi batean sortu izana, gaiñetik baserrjko lanak oso ondo ezagutzen ditu.

Emen Donostin jaiotako mutil onek zortzi bertso lau errenketan argitzen dizkigu ain ongi bertso paperak ulertzen dituna. Jarraitu zure bertso orrekin. Emen daukagun bertso luzea irurogeitalau (64) errenkakoa da eta erri kutsu egitazkoa dauka baita bertsolariena.

Danez gaiñ xamurtasuna agertzen digu errikoi baten biotza bere adiskideari irikitzen zaiona benetan gauza aundiak esateko.

Asieratik euskeraren jatortasuna nabaritzen du. Erriko izkuntza ederra bere baitan sentitzen du eta naiko luke benetan aberatsa garbia eta soilla erriarentzat.

Erria benetakoa berealaxen nabaritu du danez gaiñ argitasun aundiz indarra ematen badaki eta orrela gure artean gelditzen da adjskide, lagun eta langille on bat bezela.

Gure artean errexa ikusten orrelako gizon baten dizdira barnean egozten zaio asmo zoragarria eta orri begiratuz sortzen zaio usai goxoa bread.

Naiz goi maillako gaiak erabilli eztabil baztarrak lertzen, nundik nora gaurkotasanari begiratzen dio naiko diru izango balu bezela ordaiñak zuzentzeko.

"AITZA" KAZETARI ARGITSU BEZAIN KEMENTSU

7-

Jesus Peña zun izena,
eta "Aitza" goitizena,
gerra aurreko egunkaritza
nabarmendu zena;
barruan zun euskal sena,
gutziz sendo ta ozena,
garbi dagona idazle aldetik
zala txukun ta txuxena.

5-

Eskolatik ia etzen pasa,
alaxe ezkenun eskaxa,
bera irakurtzen ilustratu zan
ziaro bere kaxa;
iskribitzen zun erraxa,
izkitan piper ta gatza,
omenaldi bat biarko luke
guregandik oraiñ jasa.

2-

Euska! Pizkunde aroa,
Arrapatu zun oroa,
Euskal gañetan lana egin zun
Umilki ez arroa;
Emaitzetan oparoa,
Euskeraren esklaboa,
"Aitza"ren lanan funtsa guziak
iturri onetik daroa.

6-

Atxabaltarra gaztia,
etzan ibilli tristia,
aldizkaritan ederki emana zun
tokatzen zan albistia;
goxua eta ezta,
zegon doaiez betia,
bera galdu zan baiña aren itzak
sekulan galduko ezta.

-3-

Konturatutzen ezkerá,
txotxolo batzun tankera,
"Aitza" k idazten lau aldetatik
bazula egokiera;
mutil onen idazkera,
beñetzan izan okerra,
bi arlo zineñ landu zituben
kazetaritza ta euskera.

-7-

Gaztetasuna aldeik-alde
eta sasoia ezin obe,
orduan gerra aillegatu zan
eskatu gabe debalde;
"Aitza" k etzun egin alde,
barrukan parte artu gabe,
zeukan guztia dudatu ezean
eman zun errian alde.

"Gure Mutillak" aurretik,
 "Argia" ere gertutik,
 "Euzkadi-n bertan miatu ezker
 badu bere aztarnik;
 guda asi ezkeroztik,
 ark edan zun "Eguna"tik,
 Euskalerriko kazetaritzan
 alegindu zan gogotik.

Berriemaille abilla,
 idaztiak zitun pilla,
 danak batera bildu ezker
 oi lan borobilla!;
 euskeraz etzan debilla,
 ez nolanaiko mutilla,
 buru argia zudukalako
 Izandu zan erailla.

JOXE IÑAXIO SALABERRIA

JESUS PEÑA'REN IDAZ-LANAK

ZENB.	IRIA	EGUNA	IZEÑA
GURE MUTILLAK (1933-1937)			
59	DONOSTIA	1933-AZILA	ARETXABALETA LUISTARREN JAIA
EUKADI (1933-1937)			
	BILBAO	1933-IX-27	ARETXABALETA
		1933-XI-25	ARETXABALETA
6.677		1934-V-4	ARETXABALETA
6.707		1937-VI-8	ARETXABALETA KORUETA
6.766		1934 DAGONILLA 16	NUN DIRA
6.967		1935 JORRAILLA 24	ARETXABALETA
7.000		1935 BAGILLA 2	ARETXABALETA
7.127		1935 URRILLA 29	ARETXABALETA
ZENB.	IRIA	EGUNA	IZENA

ARGIA (1934-1936)

723	BILBAO	1935 - Otsaila - 17	ARETXABALETA
724		1935 - Otsaila - 24	ARETXABALETA
725		1935 - Epaila - 3	ARETXABALETA
726		1935 - Epaila - 10	ARETXABALETA
728		1935 - Epaila - 24	ARETXABALETA
732		1935 - Jorriailla - 21	ARETXABALETA
748		1935 - Dagonilla - 11	ARETXABALETA
755		1935 - Irailla - 29	ARETXABALETA

ZENB.	IRIA	EGUNA	IZENA
761	BILBAO	1935 - Azilla - 10	ARETXABALETA
774		1935 - Otsailla - 9	ARETXABALETA
797	"	1936 - Uztailla - 19	ARETXABALETA
EGUNA (1933-1937)			
2	BILBAO	1937 - Urtarrilla - 2	AURTENGO GABON EGUNAK
53		1937 - Epailla - 3	ARETXABALETA' RA GUDA
64		1937 - Epailla - 19	ARETXABALETA'RA GUDA
76		1937 - Epailla - 31	ABERRI EGUNA EIBAR'EN

ARETXABALETA: LUISTARREN JAIA

Nere luma txiro onek jun dan igandean emengo Luistarrak egin duten jaialdi b]kaiñ ta alaiari bear bezelako garrantzia emateko kemenik ez ote duan]zango bildur naiz.

Baj, irakurle, alaia zan benetan, igandeko eguna, Luistarrak garbitasunezko biotza azaldu zuten egun ori.]Ez det uste]ñoiz aztuko zaiela egun ori, emen bildu ziran Lu]star gazteai. Ez orixe.

Goizeko seitaerdietan, gure eliza gazte talde bikaiñez beteta zegon.]Ura edertasuna!.

Aita Agirre'k ederki berotu zizkigun biotzak bear dan bezela Jauna artzeko. Eunen bat Luistar izango giñan jauna artzen. Ikusten genuan zein alai zegoan gure gaztedia, eta nere buruari nion: Gaur egun ederren bat badiau: Eta alaxen gertatu ere, Jaungoikoak ala nairik.

Bederatzi ta erdietarako, erbesteko luistarrak gure bostekoa eskeintzen asi giñan: Urrestil"goak ziran (enbizi azaldu ziranak, bere ikurriñ ederrarekin. Gajzki esan det, lenbizi Gatzaga'koa zan, eta ondoren, len esana, Urrestilgoa.

Gero, berriz, bereala Durango'ko luistar gezte talde ederra ikusi genuan; 26 etorri ziran:]Ederki! Eta orrela, gu batere konturatu gabe, erbesteko luistarrez beteta ikusi gendun eliza. Ura gurepoza!!!.

Meza nagusia asi da... eliza beteta... Arrasateko Arzipreste, Joan Jose jaunak, eman zuan meza. Itzaldia berriz Aita Agirre'k baña...]nolako itzaldia! "makiña bat" luistar euki zuan berari begira ao zabalik... Amaitu da meza nagusia... ora]n laisterketa. Batzuk zioten, tamalgarria zala... zazpi bakarrik etortzea laisterketa onetara, baña nik ez det uste...

Nik naiago ditut "dozena" erdi perretxiku onak, bi "dozena" nola naiakoak baño...]]Ez dute on egiten on ez diran perretxikuak!! Eta gu, ziur geunden, igandean laisterketara etorri ziranak, luistarrak zirala... au da... "perretxikuk onak zirala" eta orregatik, gu... oso pozik...

Bukatu da, laisterketa... Gatzaga'ko Aranatar]]ari lenbizi sartu zan... bigarren bere anaia... Ondo irabazia ornen zuten...

Ondoren... jkakiñal Ordubatak izanik... bazkaria... 60 giñan guziak eta bazkaria, nolakoa ordea? Guztiok, ao batez esaten genun, bazkariagatik ederki guziz ederki ipiñita, ta emana zegoala.

Alaitasun aundiagaz igaro genduan, bazkariko denpora... gazteari dagokion eran... eta Aita Agirrek zion bezela, arrigarria zan, ainbeste gazte artean itz bat ere ez entzutea, bear ez dan bezelakorik... Orregatik bada, kristau alajari dagokion eran igaro genduan gure bazkari bitartea.

Ondoren, berriz... itzaldia...

"Oremus por Pontifice", abestu ondoren, asiera eman zion, Elejalde"tar Blas'ek emengo luistarren lendakariak: oso egoki mintzatu zun, eta oso txalotua izan zan.

Zumalabe, zan gero, itz egin zuana, au ere ederki mintzatu zan, eta ondo jra-baziak zituan, egin zizkioten, majtetasunezko txaloketak.

Ondoren Peña'tar Josu'k, au ere besteak bezela txalotua izan zan, poliki mintzatu zan. (1)

Gero Lojendio J.M. jauna, Legejizon azkarra. Guztiz arrituta utzi zuan emengo "jendea" izlari trebe ta yayo onek. Uskuztza ta Euskalerrria goratu eta altxatu zituan guren gereneraño; eta onek esan zuna gogoan artu eta egiten badegu, benetan atsegiñez batata biziko geralakoan gera. Amaitzeko, Aita Agirrek berriz ere itz egin zuan, eta au ere txalotu zuten, goizeko itzaldia oroitzea naikoa zan...

Itzaldi bitartean an ikusi genuan, Gatzaga"ko ikurriña, Urrestil"goa, Azkoiti, Donosti, Arrasate, Durango...

Guziai eskerrak ematen dizuet, gure jai aldi au edertzera etorri zeratelako. Ederkj bete dezute zuen egin bearra.

Ondoren, guzior argazkja atera genduan, baita ere jkurriñ eta izlariena; eta gero, berriz Aretxabaletako luistarrena.

Bereala, pelota jokoa eta onela bukatu zan, ainbeste poz gure biotzetan sortu digun eguna... Ez naiz aspertuko esaten, ez dela egun alaiagorik sortu gure biotzetan egun ori baño...

Orrelako egunak, jakiña, guzientzako ez dira izaten pozgarriak, eta emen ere baziran begj okerrez ikusi zutenak... Orrelako bat zan, esaten ari zana, gu, gazteok, "pelotilla" egiten ari giñaka, Apaizai, eta beste milla kertenkeri esaten ari zan, eta orrelakoren batean, ausartu zan, esaten ere, gu "insientsoa" jan bear gendukela. Ori entzun nuenian, ezin nun jasan (sufritu) gayago, eta esan nion. Iri beintzat ez dik on egingo, garagar asko jaten dek eta. Badakit gaizki esana dala, baña baita ere badakit ondo "merezia" zuala.

Dana dala, esker berezi bat ematen beartua gaudela esan bearrik ez dago, Aita Agirre'ri eta orrela izanik, emendik bertatik eskejntzen djo, ainbeste lan egin dualako aste osoan, Luistarrok, alik eta ondoen gertatzeko, jai aldi bikain orretarako.

AITZA

---

(1) Oso itzaldi egokia egin bait zuan.

ARETXABALETA

Aginduta bezela, gaur atsegingari zait, jakin arazitza emengo Luistarrak anto-latu dituen jayaldiaren beri.

Eginkizunak

Andra Maria'ren alkartasuneko ikuriña onets; bear dau egunerako alik ardu-ratsuena gertutzeko, il onen 25'ean aratsaldeko 7'tan asiko da, astebeteko Gogo jardunaren txanda, eriko mutil gasteentzat. Josu langundiko Agire'tar Abak zuzenduaz.

Urilaren lenengoan:

Goizeko 6 ta erdjetan: Gure Jauna artzeko Meza (itzaldi eta abestiakin).

Goizeko 10'an: Alkartasuneko ;kuriñaren onespena. Meza Nagusia bere ;tzaldiakin. Perosi'ren 2'garen "Pontifikala" abestuko da. Itzaldia egingo du Josu lagundiko Aita batek.

Gojzeko 11 ta erdietan: Txirindularien laisterketa:

Bidea

Aretxabaleta'tik irten, Arasate, Agate Deuna, Arasate, Aretxabaleta, Eskoria-tza eta Aretxabaleta'n bukaera. Gustiz 20 aneurkin.

1'g. 25 laurleko

2'g. 15.

3'g. 10.

4'g. 5.

5'g. 3.

6'g. 2.

Laisterketa onetara jua nain duanak, bere ;zena Barutia'tar Eromalda'ri eman bear dio, eta bear bearezkoa zayo luistara izatea.

Eleizk;zunen bukaeran, Euzko - Etxeko, ezpatadantzarien sayoaldiz.

Bereala izango da, txistularien erkidetasun bikaña.

1'etan: otoruntza nagusia.

Aratsaldeko 3 ta'erdietan.- Ur; Buru Batzar E.A.B.'ko gorularien dantza alai-alai ta bikañik egingo dizkigute. Dantza au amaituaz, bereala; Korueta'ko enpa-rantzan, itzaldi aberkoyak izango dira, eletari aonetxeak itxegiñik:

Alberdi'tar Maxima.

Goikoetxea'tar Eroman.

Linazasoro'tar Karla "Altzata"

Ugartetxea'tar Donata

Jayaldi bikain ori ikusi ta? Nor gelditu Korueta'ra jun bage? Ondo dakigu, guk, kaletarik zenbait zor diogun Korueta'ko auzoai abertzaletasunean. Agian baliteke Euskadi'ko auzo abertzaleena izatea gure Korueta zintzoa. Ez alzerate oriotzen igaro diran auteskundietan, Korueta'tik eun bat bezela etori ziranakin beren autarkia abertzaleatasunarentzat ekar;rik.

Beartuak gaude ba, datoren igandean 10'an Koruetako anayakin bat eginda egotea.

¡Aupamutilak! ez aztu korueta'rekin.

AITZA
LATXAGA

IDAZKI-OSTEA/EPILOGO

Euskararen zama b;zkarrean, makurturik Latxaga Jauna, gaitzaz jota bere ibil; ezinean ere geldi egon ezinik, Tuterako "Nafarroa Oinez" egunean ere han behar zuela izan goiztiar, eta hau idazten duenaren bitartez, Lorentxo Peñak eskaini zion beti bezala bihotz zabal Donostiatik Tuterainoko joan-etorrirako bere autoaren aukera ezin hobea.

Hortik sortu zen beren arteko elkar ezagutza eta harrezkero makinatxo bat ibilald; egin dute, Lorentxo txofer, bazterrik-bazter mila eratako paper-zahar eta argibideak arakatzen.

Harreman horietatik jaso ahal izan zuen Latxaga Jaunak Lorentxoen ahotik Jesus bere anaiaren arrastoa eta arrasto horri jarraituz berari zor za;jo batik bat, herriaren oroitzapenean erabat galdua eta garai hartan euskal kultura arloan sormen zetorren Jesusen izakortasuna gaur egun argitara atera ahal izatea.

Euskerazaintzak duen beste egitasmo zabalago eta mardulago baten baitako atal osagarri bat izango da Jesus Peñari dagokion zati hau, baina Aretxabaletarren omenez onuragarri izan daitekeelakoan, bereizturik argitaratzea ere begi onez izan da ikusia.

Jesusen idazlanek esaten duten edo esateko era aztertzea Latxaga Jaunaren esku utziz, berak hartu zuen bidea hartzeko izan zuen argitasuna eta herr;aren egoera hartan, horren gazte, bere kabuz agertzen zuen egingaitasuna dira baita -ere, berengan azpimarragarri.

Ez norbait, baizik eta baita zerbait galdu zuen Euskalerrriak Jesus galtzeaz.

Zorionez, azken bolara honetan gaindituak ditugu Errepublikak jorratzen hasberri ziren gure kultura eremu idorrak eta litzateke zuzenezko izango garai hartako gertakizunak gaurko egoerako ikuspegitik neurtu nahi izatea; gure begiek ere ezin izaten dute urrut;ko iduri eta gauzak beren neurrian harrapatu; la;inoberran zirriborrotu eta urruntasunaren arabera, beti, diren baino apalago agertzen zaizkigu.

Ostare bat besterik ez zen izan, Euskalerrrian, Primo de Riveraren diktaduratik guda arterainoko abagunea, eta b;rtarte hori nahikoa Jesusek bere baitan zeraman euskal senaren hazia erne eta bere emajtza goiztiarrak ematen has zedin.

Izugarrizko prezioa bere idazlanena: bizia kosta zitzaion.

Badu bai merezi Jesus Peñak euskal kultura arloan aipamenik.

J. ATXA

GUDAKO ESPETXERATUEN ITZAK

GIROA AGERTZEN

"Idazle su-izkillatuak" kontuan doguzala eta bear genduzan albisteak batzeko asmoz, Bizkai'ko Artea edo Gaztelu Elexabeti'n dan "SABINO ARANA KULTUR-ELKARTERA EDO FUNDAZIOA"ra urreratu naz eta oso ondo artua izan naz etxe aretan. Beioake nire esker ona guztiai eta batez be Jauregi ta Beraza'tar Eduardo'ri.

LIBURUA TA GAI AU

Idazle su-iskillatuak gai dituan gure liburuan ete dauko lekurik emen aztertzen dogun expetxeetako giroak? Ezetz dirudi, gauzea, azalez begiratu ezker, baiña azterketa zeatzagoa egin ezker laster ikusten da baietz, ba-daukala zer-ikusia eta ez txikia. Gure idazle su-izkillatuak, euren azken-aldian zelako giroan aurkitu ziran adierazten dausku emen egingo dogun azterketa onek.

NORTZUK ZIRAN

Antxiñako Erromatarrak barru-min audiz esaten eben "Vaeh victis!" edo "Ai-ene, guda-galtzailleak!" Eta ori orrelan izan da beti, gaur-egun ba-dira laterriarteko legeak arerio azpiratuak zelan artu bear diran agintzeko, baiña alperrik dana! Guda galtzen dabenak gaur be oso txarto ikusten dabez euren buruak. Ori beti, baiña geiago guda laterri baten barruan alkarren aurka danean. Zelako basatikeriak egiten doguzan! Zelako basatikeriak egin ziran, emen aitatzen diran euskaldun errukarri onein aurka!

Emen aitatzen doguzan gizonak gudako atxillotuak dira baiña ez guztiak burubide batekoak. Erria bera askotarikoa dan lez, atxillotuak be askotarikoak. Politika-aldetik batzuk JEL (PNV)'koak beste batzuk ANV'koak, beste batzuk Sozialistak...

Lan onetan Lauaxeta'ri eskiñiko dautsaguz orrialde batzuk, baiña ez uste izan espetxeetako guztiak eta su-izkillatu guztiak orrelakoak diranik. Guztiak dauke gauza bat batera: Euzkadi maite dabela eta bizia emoten dabela maitasun orregaitik. Zelako Euzkadi nai daben itaundu ezkeru, eritxiak laster banatuko litzakez, baiña au itzi daigun gerorako.

Geíenak fededun agertzen dira, baiña ba-dagoz fede-bako agertzen diranen arazoak eta fede-bakoa federa biurtzeko alegiña be.

IZKUNTZA

Irakurleai bear ba'da arrigarria irudituko jake, baiña emen aita-tzen doguzan eskutitz eta agiri guztiak erderaz, gazteleraz, dagoz. Bat edo bi baiño ez euskeraz. Orregaitik zan gure zalantza, euskal-idazleai buruz dan liburu baten lan au agertzeko.

Baiña zergaitik idazten eben erderaz?

Ona emen zio batzuk: Espetxeko arduradunak orretara beartzen ebezalako. Isilpean andik ateraten ziran agiriak erderaz dagoz, bear ba'da, euskeraz idazteko oiturarik ez eukelako (ez aitzu euskeraz eskutitzak idazteko oitura guda-ostekoa dala, naizta Frai Jaun de Zumarraga'k bere aldian Ameriketatik Euskeraz idatzi izan eta bardin gure Berriotxoa'tar Balendin Santuak bere amari, ori ez zan jokabide arrunta). Gaiñera ez dogu aitzu bear espetxean egozan asko eta asko erdeldunak zirala.

ZENBAT AGIRI

Sabino Arana Fundazioa'ren agiritegian, iru edo lau moltzotan agiri asko aurkitu doguz. Asko eta askotarikoak.

Batzuk ezin jakin agiriak diran be, beste batzuk izan leitekez agiri bat naiz bi naiz iru. Dana dala zenbaketa bat egin dogu eta gure ustez 287 agiri dagoz. Askotarikoak esango dogun lez.

NOZ IDAZTEN DABEN

Idazleak idazteko artzen dauan unea kontuan dodala nik moltzo bitan ipiñiko neukez agiriak: II-aurrean bertan idatzitako agiri larriak

eta espetxean luzaroago dagozanak garai pizka bat lasaiagoan idazten dabezanak. Bereizketa ori kontuan artu begi irakurleak, naizta emen moltzo biak nastauta agertu.

Idazleak dauan unea kontuan dogula olako esaldiak aurkitu doguz: "Laster da ordua (4'k), iru ordu falta dira, eldu da azkeneko ordua, gaur zazpiretan ilten nabe, askenengo uneak dira oneik (2'k), eskutitz au artu orduko ilgo nabe (3'k), eta askok etxekoai edo adiskideai edo euren alderdi politikoari agur egiten dautse.

IDAZLEAK NORTZUK

Eskutitz edo agiri asko izen barik dagoz baiña geienak ba-dauke izenen bat. Ona emen agertzen diran izenak: Jose Mª Azkarraga (3), Jose Maria Amador (lengoa bera?), abertzale donostiar asko izenpetzaille, Ramon Azkue (2) Gumersindo Azkarate, Ernesto de la Fuente, Jose Luis Gazkon, Sebastian Vicente, Andres Hormaetxea, Joakin Arruabarrena, Pedro Berrondo Garai, Anjel Madariaga, Jose Alonso, Lazaro Cebrian, Daniel, Felix Alberdi, ANV, Justo Aju-ria, Markiegi (au Dueso'n) Franzisko Urretabizkaia, Eh Antoñana, Matxalen de Ateka, Larrea'tar Miren, Victor Martínez (au kapellaua), Natalio, Faustino Zubia Batiz, B. E Trn, Emilio, Gallego, Jesus (2), German Pardillo (onek salatu eta gero zigorrak), Jazinto (11), Azkarate, Padre Calasanz (kapellaua da eta Larrinaga'n egin eban itzaldi irakurgarri bat dator), Billaro'ko salatari batzuk: Biktoria Sierra Sesumaga, Fede Zamakona, Mario Zubiaga, Atxa el relojero (abade baten baiketa agertzen da or), Fermin (9), (Onek nortzuk su-izkilatu dabezan esaten dau), Jesus, P. Marcelino Bolinaga (kape-llaua. Itzaldi gogorra) Jesus (55), Jazinto (5), Juan Ajuriagerra (4), Victor Etxebeste (3), B. de Areso.

Justo ajuria'k gobernadore militarri Biktoria Madariaga'ren alde eta Zezilia'ri.

NORTZUI IDATZIAK

Dominike (edo Domingo) (69), Luki, BBB'ko lendakariari, Doro-teo (onek itz egin dagiala Antonio Mª Labayen'egaz, Cicognai Nun-tzioaren babesa billatzeko), Otxoa, Nikolas (2), Justo, Jose Luis Gazkon (comandante Deusto'ko Ikastetxe Nagusiko espetxean),

Felipe Zarasketa Albertus (au kubatarra dala agertu nai da askatasuna lortzeko, emaztea Visitación Aldazabal be kubatarra da), Jose Mª Eguskiza Golzarri (au Billaro'ko miñoia izan zan), Pedro, Imanol, Candido Etxebarria, Pantaleon Ramirez, Etxenagusia (3), Manu Egilleor, Doroteo (2), Jose Mari (2), Dª Presentación, Jose Mª Lasarte (3), Capitan Gomez Garikano, L. Argi (9), Jose Gallego, Nestor Zubeldia.

NON IDATZI EBEN

Itaun onek arlo bi artzen dauz, bata zein erritan idatzi eben eta bestea zelako papelean, ingian, idatzi eben.

Lenengoari erantzuteko, geienak Larrinaga'ko espetxean eta onen zuzendaritzapean egozan Karmelo, Upomendi, Eskolapioak, emakumeen espetxea ta Deustu'ko lkastetxe Nagusia dira.

Eta zelako ingian idatzi eben itauntzen ba'da, ona emen erantzuna: Geienak ingi naikoa arruntetan datoz baiña zortzi dagoz ingi txiki-txikietan, amar-inguru kartaazal edo sobreetan, agenda baten orrietan be bai eta "ezkerra txokolatea"ren azalean amar.

GAIK

II-aurreko eskutitzak diranetan gairik unki garrienak laster il-bearetik sortzen diranak doguz: agur beroak (3), parkamena eskatu eta eskintzea (8), autortu ta jaunartu dabela adieraztea (6), Jaungoikoa gogoratzea (14), ain bizikiro "ni errubakoa naz" autortzea (19), kristiñauak dirala eta kristiñau lez ilten dirala esatea, Euzkadi'ren alde egin dogu burrukea (2), erriaren alde bizia emotea gauza omengarria da gutzat (10), ainbatek oiukatzen daben "Gora Euzkadi Askatuta" (20) eta banaka batzuk diñoen "viva la República" (4), euren aberria Euzkadi dala askok diño. Une larri orretan asko dira euren sendia gogoratzen dabenak (7) eta euren etxe koai eskutitzak egiten dautsezenak, batezbe ume txikien ardurea eta erbesteratuta eta seindun dagoan emazatearena. Askok dira baita eriotzearen aurrean baretasun aundia daukela agertzen dabenak (10). Orrelan eta orregaitik ilten diranen artean azkenengoak izatea nai leuke eta bengantzarik ezartzeko eskaria egiten dabe. Naiz ta geienak "Gora Euzkadi Askatuta" oiukatu (5) ba-dagoz Jel (3) aitatzen

dabenak be eta gitxiago erkala edo errepublikea goratzen dabenak (4). Zerutik lagunduko dautseela diñotse sarritan euren etxekoai (3) eta iltzailleai buruz Jaungoikoa izango dala euren epaile diñoie (2). Ondorengo euskaldunak euren zuzentasuna aintzat artuko dabela uste dabe. Arerioai esaten dautsezan berba oneik be agertzen dira: Laster geratuko zaree, gu barik, zeuok bakarrik. Nai dozuena egiteko, esan nai dabe.

Beste era bateko gaiak agertzen dira laster ilgo dabezela uste ez dabenen eskutizetan: Gure bizitza katolikuena da eta azken-orduan ez daukagu bear dogun besteko eleiz-laguntzarik, zigorrak aundiagotu egin dauskuez, errietako abadeak emon dabezana aldeko barriakaitik epaiak iñoz 6 urtetik sei illebetera jatsi dira. Espetxearen irudiak (planoak) be agertzen dira, alkar komunikatzeko kodeak be bai, esaterako zure osabeak ogei ta amar urte bete dauz esteak 30 il dabezela esan nai dau. Euren alderdi politikuaren batzarrerako burubideak be eskintzen dabez. Euren epaiketa zelan joan zan adierazteko eskuz eta arkatzez idatzitako orriak be badagoz, espetxean gaisorik zenbak il diran eta zelako gaisoa izan daben diñoenak be bai, Larrinaga'ko funtzionarien zerrenda, dirukontuak eta bankuak, Areatza-Billaroko semea zan Jose Mª Eguskiza'ri egin jakozan salakuntzak, ume euskaldunak Ingalaterra'tik etortea, Ubide'n Otxandio'ko abadeak egin eban itzaldiaren gaiak ta ondorenak (Abadea Pablo Orue da ta eleizan besperetan egoala atera eben guardiak agerpena egiteko), Larrinaga'ko espetxearen edestia ta gaurko egoerea, zigorra aldatu edo kendu jakenen zerrendak, Larrinaga'ko zuzendaritzapean egozan espetxeetan zenbat egozan: Larrinaga'n bertan 2.136, Karmelo'n 1.211, Upomendi'n 532, Eskolapioetan 3.488, emakumeen espetxean 616. Bilbao'ko Bixente Deunaren parrokoiko parrokoak Justo Artoñanzas Argote'ri emon eutson aldeko agiria, Josulagun batek emondako olako beste agiri bat. Bitan agertzen da gudasail bietako espetxeratuen artean egindako aldaketak edo kanjeak. Bitartekotasuna eskatzeko egiten diran eskutitzak be ainbat dagoz, batez be eleizgizonai zuzenduak: Martzeliño Olaetxea gotzaiñari, Cicognani Nuntziolari, Lauzirika gotzaiñari eta abar.

ESKUTITZAK EZ DIRAN AGIRIAK

Ainbeste agiriren artean, ez dira gitxi eskutitzak ez diranak. Esaterako kapellauak altare-inguruan aitzuta itzi dauan itzaldia. Bat Aita Boliñaga'k 176'ri zigorra gitxitu eutsenean egindakoa, irutan agertzen dira eriotzara epaituen zerrendak, bitan esaten da erailketa egiteko ordurako ez zirala etorri abadeak deia geroagoko ordurako egin eutselako. Zortzi josulagun ziran oneik eta bakoitxak bost espetxeratu eukazan autortzeko. Beste agiri baten Euskaldunan 1500 langille dagozela diño eta bakoitxaren lanbidea azaltzen dau. Luis Alava'ren eriotzearen kronika bat, olerki batzuk be ba-dagoz, gomutaki batzuk be bai, esaterako Larrinaga'n egin zan jaunartze orokor batena, espetxe-zaiñak erailketak egiteko su-izkilludunak zelau beartu ebezan diño beste batek eta esan dogun lez ba-dagoz irudibidez espetxea zelakoa dan agertzen dabenak be (planoak).

GORANTZIAK NORI

Eskutitzik geienetan agertzen dira nori edo ari bialtzen jakozan gorantziak edo eskumiñak: Unceta, Fradua, Lazaro, Mitxelena, Lur Gorri (2), arabar guztiai, Juan Yandiola, Fede ta Jose Zabala, Emazteari ta alabai, Frantzian seindu dagoan emazteari, senidei, Beiztegi'ri, Abaroari, Peña'ri, Barriola'ri, Urresti'ri, Asumendi'ri ta Orbegozo'ri.

LAUAXETA'REN AZKEN -AGIRIAK (Gasteiz'ko Karmeldarren lekaide-etxean)

Aspaldion diardut arduraz arazo oneri begira. Eskuarlean daukadaz Lauaxeta'ren arreba dan Felisa'k emonda, argazki-bidezko agiri batzuk: Olerkiak euskeraz eta erderaz, zazpi eskutitz eta asken-naia edo testamentua. Agiri batzuk dagoz euskeraz eta beste batzuk erderaz.

Arduraz nabillela esan dot, agiri oneik benetakoak ala asmatuak diran jakin naian.

Ara nondik datorren zalantza: Aita Moreno josulaguna izan zan Lauaxeta'ren laguntzaille azkeneko egunetan, Lauaxeta'k berak

dei eginda. Lendik ezagutzen eban Aita Alfonso Mª Moreno, bear ba'da ikasle izan zan denporetatik. Azkenengo unera arte lagundu eutson onek. Beste epaitu batzui laguntzen be agertzen da Josulagun, au.

Aita Moreno'k liburu bat idatzi eban idazpuru onegaz: "Los Papeles que yo rompí". Liburu orren orrialde bateko argazkia dator El Correo Español izparringian, Lauaxeta'ren pelikulea egin zan aldian

Liburu orren billa alegin aundiak egin dodaz josulagunen artean, Deustu'ko lkastetxe Nagusiaren Liburutegian, Gasteiz'ko Santxo el Sabio'n eta orain eskuartean erabilli dodazan agiriak eskiñi daustazan Sabino Arana Fundazioan. Baiña iñon ez dot aurkitu astarrenik be.

Eta nire itauna au da: Aita Moreno'k papel orreik apurtu ba'ebazan, nondik agertu dira agiri guzti oneik? Eta beste itaun bat: Lauaxeta'k eskutitza egin ba'eutson Biasteri'ko lagun bateri, nondik daukagu eskutitz ori? Aldakia egin ete eban Lauaxeta'k? Ez dot uste. Ba-diño batek agiri-moltzoa atera ebala espetxetik, Lauaxeta il ebenean.

Dana dala, nik ZER aldizkarian, erderazkoak euskeratuta, agertu nebazan agiri guztiak. Batzuk Lauaxeta'ren olerki oso ezagunak dira. Ba-dauke espetxean idatzitakoak dirala esan doguzan eskutitzetan agertzen diran gaien antza, egoerea be antzekoa zan-eta: "Goiz eder onetan ilgo nabe...nerekin gel zaite jauna...Jaunak naroa...Jesus'en biotzari olerkia (oneraspen au bereizia da Lauaxeta'rengan), Andra Maria'ri olerkia erderaz, erailtzailleari (verdugo) olerkia erderaz... (Zer 196-197, 1995).

Eskutitzak ba-dauke espetxekoen antza: gaiak, nori idatziak, gorantziak, aberria, ta abar. Nori: BBB'ko lendakariari, Iñaki Garamendi Barrainkua'ri, guraso ta anai-arrebai il baiño ordu batzuk lenago, Zubillaga'ri, 52n. Gelan dan Zubillaga'ri, Julio Pagaldai Barrainkua'ri, BBB'ko lendakariari.

Ardura aundiagoa neukan Lauaxeta'ren azken-nai edo testamentuari begira. Antxiña esan eustan Mungia'ko seme zan aita Colinas josulagunak azken-nai ori berak eukala eta eskuartean dodazan argazkizko agirien artean be agertzen da, baiña benetako eta da? Bai. Onetan ondoren ohea izan dot eta Sabino Arana Fundazioan aurkitu dot azken nai edo testamentuaren idazki jatorra.

Ona emen azken-nai onetan agiri diran gaiak:

1. ¡Viva Jesus! Mi testamento.
2. Jaungoiko Aitaren eta...izenan.
3. Nire gogoa egilleari emoten dausat.
4. Kristo'ren irabaziakaitik...uste ona.
5. Nire gorputza lurrari...baiña berbiztuko naz.
6. Ez naz Kristogaitik lotsatzen, ez dot uste Bera be nigaitik...
7. Azkeneko egun garratzak...pekatuen ordezkintzen dodaz.
8. Ama Birjiñaren argia, Kristo erakutsi dagjstan.
9. Ama onek poztu eta agurtza deunak baretu nau.
10. Eleiza Katoliku, Apostoliku Erromatarraren menpean nago.
11. Arrotasunik aundiena nitzat Eleizearen eskuetan jltea.
12. Satanas eta pekatu dana alboratzen dodaz.
13. Nire pekatuak autortzen dodaz ondo damututa...asmo ona eta oben-nekea...
14. ¶ aurrean parkamena eskatzen dauset aingeru jagoleari, San Esteban'eri, San Pedro ta San Paulo'ri, gitxiegi maitatu dodazelako.
15. Aberkide guztientzat nai dot Jainkoaren argia...Jesus...Barri Ona
16. Erriak ezin salbau daitekez Barri Ona barik.
17. Biotzez parkatzen dauset arerioai: Eurak nigaz baiño eura-kaz Jauna errukitsuago...
18. Nire aolkua: Alkar maite egizue eta amaitu guda anker au.
19. Abertzalea nazelako erailten nabe. Emon begi Jaunak nik ikusi ez dodan askatasuna.
20. Nire adiskideai nire arimearen alde otoitza eskatzen dauset.
21. Ezertan gaizpiderik emon ba'dauset, parkatu daistela.
22. Jakin egizue pekatu-bide guztiak alboratzen dodazela.
23. Adiskideok, emen maite izan zajtuet eta zeruan geiago...
24. An izango nozue itxaroten, an ez dago ezer txarrik...On guz-tiak bai...
25. Nire liburuetan ezer txarrik ba'dago, ez-jakiñez esana da. Ez dot orj nai.
26. Laster ilgo nabe, orregaitik egia diñot: Sinistu, itxaron eta maitatu Kristo!
27. Euzkadi, nire aragiaren aragia, odolaren odola... betiko bizi-ko da.
28. Gu Euzkadjrentzat eta Euzkadi Jainkoarentzat.
29. Jarraitu egizue Maisuari.

30. Jainkoa errukitu beite pekatari onegaz eta opari au artu.
31. Jesus atzo, gaur eta biar. Berak gaizkatu gaitu.
32. Gora Irutasun Guztiz Deuna eta Maria eskar guztien bitartekoa.

Esteban de Urkiaga y Basaras

Gazteiz'ko espetxean, su-izkilatzearen gabean

Kristo! Erruki zakizkit!

ESPETXEAN 1937-1942

Eskuarteetan daukat Sabino Arana Kultur-Elkargo edo Fundazioak argitaratu dauan eta ESPE_LXEAN 1937-1942 idazpurua daroan liburua. Orri-arteetan argazki aundi baten dakaz espetxean egozaren argazkiak eta atzeko aldean zenbakiakaz izenak. Gero liburu osoan zazpi kapitulutuan espetxeratuak buruz azalpenak. Ona emen kapituluaren idazpuruak: I. Alfredo Espinosa, II. Esteban Urkiaga "Lauaxeta", III. Euskal espetxeratuak Errepublikan-aldean, IV. Eskal espetxeratuak Franco'ren aldean, V. Santoña, 15-10-37, Dueso'ko Espetxeratuaren zerrendak, VI. Espetxeratuak kanpotik emondako laguntza, VII. Espetxean 1937-1942.

Liburu au espetxeratuak egindako omena da, zor izan jaken omena, ez gorrotoa sortzeko baiña bai gizartearen zer egin bear ez dan agertzeko. Orretarako da Gernika'n dagoan erakusketa ederra be.

Emen be goiko orrialdeetan agertu dan aniztasuna, pluralismoa, agertzen da: Pentsakera asko eta erri-aurrean jokabide askotakoak diran gizonak.

Asteko, Alfredo Espinosa bera, Bilbao'n jaioa eta errepublikazalea, ogei ta amarreko amarkadan buruzagi izana, Eusko jaurlaritzan kideko izan zan eta neke aundiak igaro ondoren su-izkillatu egin eben. Egazkiñean ekarri eben France'tik eta ara zer diñotson berak eskutitz baten J.A. Agirre'ri: "Jakitun izango zarala uste dot. Zarautz'ko ondartzan artu ginduezan atxillo edo egazkiñak apurketa izan ebalako edo salduak izan giñalako". Yanguas izan zan egazkin-eroatea eta geroago agertu eban beartu egin ebela egazkiña lurreratzen.

Espinosa'k bere amari azken-orduan egin eutsan eskutitzean agertzen diran gaiak ba-dauke beste espetxeratu batzuk eginda-

koen antza. Lauaxeta'ren azken-naian be antzeko gaiak agertzen dira: Parkatu egistazu, ordubete barru ilgo nabe, zaindu egizu nire Pakita eta seme-alaba biak, neu lez errubakoak, autortu eta jaunartu egingo dot eta orrek zuri poza emongo dautsu, zure semea nazan au gogotsu ilgo naz eta arro egon zaite nire bizia aberriagaitik Españagaitik eta errepublikeagaitik emoten dodalako. (Ikusi Espetxean liburua 18n. orrialdean asita).

Jakingarri asko eta ederrak aurkituko dauz irakurleak ESPETXEAN 1937-1942 liburuan. Ez doguz emen barriro agertuko.

BESTE LIBURU BATZUK

Beste liburu batzutan be aurkitu daikez gudaldiko espetxeratuai buruz jakingarriak, baiña batzuk gogoratuko doguz labur-labur: "Ixilgorde baten bizikaskizunak eta orioitzapenak" (Saralegi ta Lorea'tar Kasimiro), Aita Santi Onaindia'ren "Oroi-txinpartak" eta Jaka Kortajarena'ren "Bizitzan bi goi-asmo".

OLAZAR'TAR MARTINEK